

Řád mečových rytířů a vývoj řádového panství

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
7503T114 – Učitelství zeměpisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Andrea Víchová**
Vedoucí práce: PhDr. Pavel Smrž

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Andrea Víchová**
Osobní číslo: **P13000759**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství zeměpisu pro 2. stupeň základních škol
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy**
Název tématu: **Řád mečových rytířů a vývoj řádového panství**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce je zaměřena na dějiny řádu mečových rytířů, kteří působili v Pobaltí v letech 1202-1236. Bude sledovat budování a vývoj řádového panství na pozadí výbojů řádových rytířů, jejich střetávání s místními kmeny a mocenské konfrontace s řížským biskupem. Práce bude založena na analýze narativních pramenů a diplomatického materiálu. Zjištěné poznatky budou doplněny údaji ze sekundární literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BENNINGHOVEN, Friedrich: Der Orden der Schwertbrüder, Köln, Böhlau Verlag 1965.

FONNESBERG-SCHMIDT, Iben: The Popes and the Baltic Crusades, Brill Academic Publishers 2006, ISBN 978900415022.

GNEGEL-WAITSCHIES, Gisela: Bischof Albert von Riga, Hamburg 1958.

HELLMANN, Manfred: Das Lettenland im Mittelalter, Münster 1957.

CHRISTIANSEN, Eric: The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525, Penguin Group USA 1998, ISBN 9780140266535.

MURRAY, Alan V.: The Clash of Cultures on the Medieval Baltic Frontier, Farnham, Ashgate 2009, ISBN 978-0-7546-6483-3.

SELART, Anti: Livland und die Rus im 13. Jahrhundert, Köln/Wien 2007, ISBN 978-3-412-16006-7.

TAMM, Marek - KALJUNDI, Linda - CARSTEN, Selch Jensen: Crusading and Chronicle Writing on the Medieval Baltic Frontier. A Companion to the Chronicle of Henry of Livonia, Farnham - Burlington, Ashgate Publishing 2011, ISBN 978-0-7546-6627-1.

TARVEL, Enn: Livländische Chroniken des 13. Jahrhunderts als Quellen für die Geschichte des Schwertbrüderordens und Livlands, in: Colloquia Torunensia Historica, Bd.IV, 1987, ISBN 83-231-0095-0.

The Chronicle of Henry of Livonia. Translated by James A. Brundage. Madison, University of Wisconsin Press 1961.

URBAN, William: The Livonian Crusade, Washington 1981, ISBN 978-0929700458.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Pavel Smrž

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

4. května 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala především vedoucímu své diplomové práce, panu PhDr. Pavlu Smržovi, za jeho cenné rady, ochotu a trpělivost. Dále děkuji svým blízkým, kteří mě podporovali.

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřena na dějiny řádu mečových rytířů, kteří působili v Pobaltí v letech 1202-1236. Bude sledovat budování a vývoj řádového panství na pozadí výbojů řádových rytířů, jejich střetávání s místními kmeny a mocenské konfrontace s rižským biskupem. Práce bude založena na analýze narativních pramenů a diplomatického materiálu. Zjištěné poznatky budou doplněny údaji ze sekundární literatury.

Klíčová slova

Rytířský řád, řád mečových rytířů, Livonsko, Pobaltí, christianizace

Annotation

This diploma thesis is focused on the history of the Livonian Brothers of the Sword who operated in the Baltic during 1202-1236. It will monitor the development of their manor on the background of the battles, their encounter with local tribes and confrontations with the Bishop of Riga. The thesis will be based on the analysis of narrative sources and diplomatic material. It will be supplemented by the secondary literature.

Key words

Knight order, Livonian Brothers of the Sword, Livonia, Baltic, christianization

Obsah

1 Úvod	8
2 Hodnocení narativních pramenů	9
2.1 Jindřich z Lotyšska a jeho kronika	9
2.2 Livonská rýmovaná kronika.....	14
3 Hodnocení sekundární literatury	19
3.1 Der Orden der Schwertbrüder	19
3.2 Livland und die Rus im 13. Jahrhundert.....	20
3.3 Dějiny pobaltských zemí.....	21
3.4 Hradý řádu německých rytířů 2.....	21
3.5 Die Chronik als Biographie	22
3.6 Středověké Livonsko	23
4 Nástin situace v Livonsku před založením řádu	24
5 Základní údaje o řádu mečových rytířů.....	29
6 Nástin dějin řádu mečových rytířů v letech 1202-1236	32
7 Vývoj řádového území na pozadí vojenských střetů.....	39
7.1 Podrobení centrální oblasti.....	39
7.2. Podrobení severní oblasti	43
7.3. Vznik a význam řádových hradů.....	53
8 Diplomatické a vrchnostenské záležitosti a spory	58
9 Zánik řádu a následná správa panství	73
10 Závěr.....	76
11 Literatura.....	78
12 Seznam příloh.....	81
13 Přílohy	83

1 Úvod

Tato diplomová práce zkoumá dějiny řádu mečových rytířů a vývoj jejich panství v regionu východního Pobaltí. Tomuto tématu se v českém jazyce doposud podrobně nevěnuje žádná monografie. Lze tedy říci, že tato práce je prvním takovým počinem v naší oblasti. Z tohoto důvodu bude doplněna rovněž podrobnějším geografickým popisem a mapami, aby se čtenáři lépe zorientovali v místních názvech oblastí a pevností, ačkoli se v některých případech dodnes vedou spory o jejich umístění a informace nejsou zcela přesné.

Jako první krok před započítím samotné práce bylo nutno provést rešerši veškerých dostupných pramenů, literatury zabývající se tímto tématem a dalších možných zdrojů. Z průzkumu vyšlo najevo, že hlavními narativními historickými prameny, týkajícími se tohoto regionu, jsou *Kronika Jindřicha z Lotyšska* a anonymní *Livonská rýmovaná kronika*. Veškerá další použitá literatura a ostatní zdroje vycházejí právě z těchto dvou pramenů.

V následujících kapitolách budou zhodnoceny již zmíněné kroniky, které byly použity jako hlavní zdroje informací pro tuto práci. Práce bude pokračovat nástinem situace v Livonsku do začátku 13. století a dějin řádu v letech 1202-1236. Poté budou čtenáři seznámeni se základními fakty o rytířském řádu mečových bratří. Následně se práce zaměří na podrobnější průběh obsazování území. Bude se věnovat také neshodám a sporům ohledně diplomatických záležitostí mezi řádem, biskupem, dánským králem a papežem. V neposlední řadě se bude zabývat vrchnostenskými záležitostmi, tedy správou řádem ovládaných oblastí. V závěru rovněž vysvětlí, co vedlo k zániku řádu mečových rytířů a stručně popíše následnou správu území.

2 Hodnocení narativních pramenů

V této kapitole budou charakterizovány a okomentovány dochované narativní prameny vztahující se ke zkoumanému regionu, které byly zmíněny výše. Nejdříve bude podrobena analýze *Kronika Jindřicha z Lotyšska*¹, poté *Livonská rýmovaná kronika*².

2.1 Jindřich z Lotyšska a jeho kronika

Jindřich z Lotyšska je známý také jako Jindřich Lotyš, Jindřich Livonský nebo Henricus Lettus. Podle některých zdrojů to byl livonský nebo latgalský kněz vzdělaný v němčině, ale je pravděpodobnější, že do Livonska přišel odněkud ze severního Německa. Pro tuto variantu svědčí jeho styl popisu událostí, kdy mluví za německé dobyvatele a zjevně se počítá mezi ně.³ Vše, co se o něm ví, bylo v podstatě vydedukováno ze zmínek a náznaků v jeho vlastní kronice.

Narodil se někdy v poslední čtvrtině 12.století, odhaduje se asi kolem roku 1188, nejspíše v Sasku.⁴ Vzdělání získal velmi pravděpodobně v opatství Segeberg v Holštýnsku, které ve svém díle poměrně často zmiňuje.⁵ Získal velice solidní znalosti latiny, jeho styl psaní připomíná jazyk Bible Vulgaty a latinské liturgie. Pokud ve své kronice cituje klasické latinské autory, pak výrazně častěji jsou to biblické či liturgické zdroje než jakékoli jiné. S baltskými jazyky se poprvé seznámil zřejmě už v průběhu studia. Pokud byl skutečně vzdělán v Segebergu, mohl se snadno dostat do kontaktu s chlapci z Livonska, kteří byli drženi jako rukojmí a posíláni právě do Segebergu, kde byli pod dohledem Rothmara, opata Segebergu a bratra biskupa Alberta,

¹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. BRUNDAGE, James A. (ed.), Madison, University of Wisconsin Press, 1961. (dále jen *The Chronicle of Henry of Livonia*)

² *The Livonian Rhymed Chronicle*. SMITH, Jerry; URBAN, William L., Indiana University, 1977. ISBN 87750-213-7. (dále jen *The Livonian Rhymed Chronicle*)

³ JOHANSEN, Paul. *Die Chronik als Biographie: Heinrich von Lettlands Lebensgang und Weltanschauung*. In *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1953. S. 7.

⁴ JOHANSEN. *Die Chronik als Biographie*. S. 5.

⁵ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 25, 40, 50, 58.

a seznamovali se s křesťanskou kulturou, aby ji pak po svém návratu do vlasti mohli šířit dále.⁶ Dále také určitě pracoval jako překladatel v Livonsku. Do Livonska přišel poprvé pravděpodobně roku 1205 coby učenec do řížského sídla Alberta, v roce 1208 byl vysvěcen na kněze a přiřazen k nově vzniklé farnosti (zřejmě) v Papendorfu zhruba 15 kilometrů jihozápadně od Wolmaru. Tato místa dnes leží na území Lotyšska severovýchodně od Rigy. Na místě Papendorfu je městečko Rubene a Wolmar je dnes Valmiera. Jindřich zde žil mezi Latgaly neboli Lety, jak sám o sobě v kronice píše: „*Jindřich zde žil s nimi (s Latgaly), a přestože byl vystaven mnohým nebezpečím, nepřestal jim poukazovat na požehnaný budoucí život.*“⁷ Je doloženo, že zde pobýval až do roku 1259 a pravděpodobně zde také zemřel.⁸

Jak již bylo zmíněno v úvodu, *Kronika Jindřicha z Lotyšska* je jedním ze dvou dochovaných narativních pramenů, popisujícím rané fáze křesťanské expanze do oblasti východního Pobaltí a postupného dobývání a christianizace tohoto území. Věnuje se událostem, které zde probíhaly mezi roky 1180 až 1226, respektive do počátku roku 1227. Dílo Jindřicha z Lotyšska poskytuje velice živoucí záznam o zkušenostech a dojmech současníka a svědka osobně zainteresovaného v mnoha z těchto událostí. Bez této kroniky by se historie německého dobývání a osidlování pobaltské oblasti odhalovala mnohem obtížněji.

Svoji kroniku nezačal psát dříve než v srpnu roku 1224, přičemž na jaře 1226 už byla z větší části hotova. Brzy připojil další kapitoly o událostech z roku 1227 a připojení ostrova Ösel, což je největší estonský ostrov v Baltském moři, dnes nazývaný Saaremaa. Další roky však již v její tvorbě nepokračoval. Je možné, že kronika měla sloužit jako zpráva pro papežského legáta Viléma (jinak též Williama) z Modeny, který v Livonsku pobýval

⁶ JOHANSEN. *Die Chronik als Biographie*. S. 11.

⁷ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 75.

⁸ JOHANSEN. *Die Chronik als Biographie*. S. 15.

v letech 1225-1227 a poté 1234-1235, a jehož hlavním úkolem bylo urovnat spor mezi biskupem a řádem. Jindřich z Lotyšska pro něj pracoval také jako překladatel.⁹

Kroniku tedy psal v době, kdy v čele Svaté říše římské stál císař Fridrich II., jenž usiloval o upevnění vlády Štaufů nejen v Říši, ale také na Sicílii. Byla to také doba, kdy pozornost papežů nebyla soustředěna jen na problémy v baltské oblasti. Jeho kronika ukazuje, jak za těchto okolností byl ambiciózní biskup Albert schopen vytvořit prakticky nezávislý stát v baltském regionu a jak byla německá kontrola nad baltskými zeměmi založena na podrobování domorodých lidí a jejich kultury. Dokumentuje nejen triumfy a úspěchy, ale také chyby a neštěstí, které doprovázely tuto středověkou snahu šířit křesťanskou víru v novém regionu. Obsahově je kronika mnohem bohatší, zde byly zdůrazněny pouze ty její stránky, které jsou nějakým způsobem důležité pro tuto práci.

Jindřich je schopen popisovat veškeré vojenské taktiky a průběh válečných tažení opravdu velice podrobně, včetně používání válečných obléhacích strojů své doby, díky čemuž si i čtenář bez hlubších znalostí vojenství dokáže popisované situace a bitvy poměrně věrně představit. Je potřeba být alespoň trochu obeznámen s geografíí dané oblasti, aby si čtenář uvědomil, kde se dané události odehrávaly, a byl schopen si představit vzájemné vzdálenosti pevností a měst, které zde figurují. Stejně tak povědomí o zdejších podnebí pomůže dokreslit podmínky, kterým byli členové řádu mečových rytířů a jejich soupeřníci vystaveni. Z jeho častých zmínek o hudebních nástrojích používaných v bitvách lze také vyvodit, že byl vnímavý ke zvukům a zajímal se o hudbu. V kronice kupříkladu zmiňuje, jak „usedl

⁹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. xxvii.

na hradby, a zatímco ostatní bojovali, on zpíval modlitby k Bohu za doprovodu hudebního nástroje.“¹⁰

Popisuje veškeré události od samých počátků šíření křesťanství v Livonsku a postupně vypráví příběhy jednotlivých biskupů, kteří měli pod dohledem průběh dobývání oblasti, šíření víry a v případě třetího biskupa Alberta později také řád a jeho jednání. Centrální roli v Jindřichově kronice představuje právě Albert, jenž byl pro dějiny Livonska nejdůležitější postavou. Někteří misionáři, kteří měli na starost křtění nových konvertitů a jejich následné vzdělávání ve věcech víry, putovali s vojskem, usazovali se v dobytých osadách a územích, a žili společně s původním obyvatelstvem. Jedním z těchto kněží byl právě i Jindřich z Lotyšska.

Většina kroniky je jakýmsi očitým svědectvím oné doby. Popisované události Jindřich buď sám zažil, nebo se o nich doslechl od svých současníků, kteří byli jejich očitými svědky, což také sám v kronice uvádí: „*Nic nebylo vloženo do této zprávy než to, co jsme viděli na vlastní oči. Co jsme neviděli na vlastní oči, to jsme se dozvěděli od těch, kteří to viděli a byli u toho.*“¹¹

Nepozbýval ani smysl pro humor, což dokazuje několik vtipných příhod, kterých byl svědkem a které ho zjevně pobavily natolik, že je považoval za hodny zaznamenání v kronice. Ovšem poukazoval zde také na bezbožnost Livů a jejich pohrdání křesťany. Jeden takový příběh popisuje následovně: „*(Livové) obětovali psy a kozy, a aby se vysmáli křesťanství, házeli je z pevnosti do tváře biskupovi i celé jeho armádě*“.¹²

Ačkoli se etnicky neidentifikoval s baltskými národy, lze z kroniky vycítit určité sympatie, které vůči nim choval. Jeho zájem o baltské kmeny se projevuje také používáním livských, latgalských i estonských slov a frází v celé

¹⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 85.

¹¹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 238.

¹² *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 127.

kronice, což však může být i tím, že pro dané slovo neexistoval latinský ekvivalent.¹³

Je velká škoda, že Jindřich nepokračoval v tvorbě kroniky i po roce 1227. Závěr jeho díla tak, jak jej zanechal, působí podivně uspěchaně, jakoby useknutě, bez nějakého výraznějšího ukončení. Svoji kroniku už dále nerozvíjel zřejmě i z toho důvodu, že byl znechucený všemi událostmi, kterých byl svědkem. Možná že se odmítl dále zapojovat a být součástí záležitostí, které se v Livonsku odehrávaly, a stáhl se do ústraní. O skutečných důvodech, které Jindřicha vedly k ukončení jeho práce, můžeme jen spekulovat.

Původní rukopis jeho kroniky se ztratil, ale dochovalo se několik rukopisných kopií tohoto díla v různých podobách. Nejstarší známá rukopisná kopie pochází z počátku 14.století. Je to *Codex Zamoscianus*, který se nachází nyní ve Varšavě. Bohužel je však nekompletní, chybí celá třetina kroniky. Chybějící části však mohou být doplněny z rukopisu datovaného do 17.století a obsaženého ve sbírce řížského klerika Nathaniela Skodieskyho. Tento rukopis je nyní uložen v městské knihovně v Rize.¹⁴ Dále je známo dalších 6 přepisů ze 16. a 17.století. První tištěnou verzi vydal Johann Daniel Gruber v roce 1740 pod názvem *Origines Livoniae sacrae et civilis*. Následovalo vydání německého překladu této verze s textovými úpravami od Johanna Gottfrieda Arndta v roce 1747. Další revidovaná vydání se objevila v letech 1853, 1874, 1926-1927 a konečně v roce 1955. Tato práce vychází z prvního anglického překladu Jindřichovy kroniky, jehož autorem je James A. Brundage. Svoji práci zahájil v roce 1950 a jeho překlad je založen na vydání Wilhelma Arndta z roku 1874.¹⁵

¹³ CHRISTIANSEN, Eric: *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*, Penguin Group USA 1998, ISBN 9780140266535. S. 90-91.

¹⁴ NIELSEN, Torben K.: *Sterile Monsters? Russians and the Orthodox Church in the Chronicle of Henry of Livonia*. In: *The Clash of Cultures on the Medieval Baltic Frontier*. Farnham, Ashgate, 2009. ISBN 978-0-7546-6483-3. S. 229-230.

¹⁵ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 14-18.; *Geschichte der Deutschbaltischen Geschichtsschreibung*. VON RAUCH, Georg (ed.), Köln, Böhlau Verlag, 1986. S. 4.

2.2 Livonská rýmovaná kronika

Livonská rýmovaná kronika patří do literatury německého řádu pozdního středověku. Je tedy součástí děl určených pro předčítání členům řádu německých rytířů. Stejně tak autory bývali často samotní členové tohoto řádu. Vzhledem k povaze čtenářů dominují náboženská témata, zejména modlitby, překlady Bible nebo legendy, ale často jsou zahrnuta i historická témata. Zejména pak taková, která popisují historickou misi rytířského řádu a jeho cíle v Baltském regionu. Některé části byly napsány v latině, ale velká část je v němčině, jelikož byly určeny pro muže, kteří byli především rytíři, často s minimálním nebo naprosto žádným klášterním vzděláním.¹⁶

Kronika byla napsána v posledním desetiletí 13. století a je jedním z nejčasnějších děl německé literatury napsané v Livonsku, jelikož na rozdíl od jiných je psaná v německém jazyce. Předmětem kroniky je první století německé kolonizace a dobývání Livonska, zahrnuje období zhruba mezi lety 1180 až 1290. Jiné kroniky popisují tuto dobu též, zejména pak *Kronika Jindřicha z Lotyšska*, ale *Livonská rýmovaná kronika* je jediným primárním zdrojem pro důležité roky 1267 - 1290, během nichž němečtí rytíři bojovali a zvítězili nad Kury a Zemgaly. Na rozdíl od Jindřichovy kroniky, která se zaměřuje na aktivity livonských biskupů, se autor rýmované kroniky soustřeďuje téměř výhradně na válečné záležitosti německých rytířů. Další aspekty kolonizace, jako církevní záležitosti, růst a organizace měst, obracení místních kmenů na víru, jsou zmiňovány pouze tehdy, pokud mají přímý vztah k záležitostem řádu samotného. Tento omezený pohled lze vysvětlit speciálním záměrem autora. Jeho kniha byla napsána pro řád německých rytířů a byla zamýšlena jako zdroj informací a náboženské inspirace pro jeho členy. Je také

¹⁶ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxi.

možné, že kronika byla používána jako takzvaný Tischbuch, tedy kniha předčítaná řádovým bratrům nahlas při jídle.¹⁷

Autor zůstal v anonymitě, jeho identita je neznámá. Nikdy neuvádí své jméno a ani žádný jiný dokument ze stejné doby jeho jméno nezmiňuje. Na základě textu si však lze o autorovi vytvořit nějakou představu. Vzhledem k poznámkám, které občas učiní na adresu mnichů a kněží, pravděpodobně nebyl jedním z nich. Kritizuje jejich bojácnost v bitvě a jejich luxusní styl života, který porovnává s nebezpečným a tvrdým životem německých rytířů. Jeho náležitost k řádu je zřejmá také ze způsobu, jakým propaguje územní nároky řádu a podporuje jej v hádkách mezi velmistry a biskupy. Také z autorovy specializované válečné terminologie a z taktických znalostí a vědomostí lze usoudit, že sám byl aktivním členem německého řádu. Podle jeho detailních popisů jednotlivých bitev a tažení, znalosti místní geografie a zvyků zejména v pozdější části popisovaného období se zdá, že svoji kroniku psal coby očitý svědek a účastník minimálně některých zmiňovaných událostí.¹⁸

Za zmínku rozhodně stojí fakt, že v celé kronice se kromě počátečního a závěrečného roku objevuje v podstatě pouze jedno další konkrétní datum, a to půst roku 1278, což je datum katastrofální porážky, kterou utrhli řádoví rytíři od Litevců a při níž zemřelo několik významných členů řádu. Pravděpodobně je toto datum pro autora natolik důležité proto, že byl jedním ze 34 řádových bratrů, kteří byli vysláni z Německa jako náhradníci za oběti. Ale například datum příjezdu do Livonska v roce 1279 je v kronice zahrnut také. Objevují se spekulace, že by autorem mohl být jistý řádový bratr, který byl zajat v bitvě proti Zemgalům v roce 1287, dokázal uprchnout svým věznilům a později vedl útok v další bitvě mezi řádovými rytíři a Zemgaly u Sydobrenu.¹⁹ Je však

¹⁷ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxi.

¹⁸ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxii.; CHRISTIANSEN. *The Northern Crusades*. S. 92.

¹⁹ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. 137.

podivné, že takový hrdina by zůstal anonymní, když mnozí jiní, kteří se ani tolik neproslavili, jsou v kronice jmenováni. Je možné to vysvětlit jako skromnost autora, který se snažil nestrhávat pozornost na svoje vlastní úspěchy.²⁰

Odhalení autorovy identity však není tak důležité. Spíše fakt, že v pozdější části kroniky zaznamenává nedávné nebo současné události, kdežto v první polovině knihy popisuje události, které se odehrály desítky let před tím, než vůbec sám dorazil do Livonska. Zhruba od poloviny si lze povšimnout výrazného rozdílu, z čehož může být vyvozeno hned několik skutečností. Od tohoto místa náhlé změny se autorova chronologie značně zpřesňuje a popisuje bitvy i přírodní charakteristiky do mnohem větších detailů. Některá místa se v předchozí části kroniky objevují s jiným hláskováním než posléze v druhé polovině knihy. A v neposlední řadě se nedá přehlédnout, že zatímco v první polovině jsou spíše epizodní příběhy, jako něčí vražda, sledování zvyků místních kmenů a podobně, druhá polovina se věnuje výlučně vojenským tématům.²¹

Druhá polovina působí, že je založena na osobních zážitcích autora, zatímco první polovina zjevně nikoli. Některé z jeho zdrojů pravděpodobně pocházejí z dříve sepsaných knih či kronik. Přesto je však zřejmé, že autorem celé kroniky je jeden člověk. Použitý jazyk je němčina vyšší střední třídy, výrazů nízké němčiny se v kronice vyskytuje pomálu a použití rýmovací techniky a jazykových obrátů či ustálených výrazů je v celé kronice neměnné.²²

Když se autor dostane k okamžiku, kdy se dvě události dějí současně, často dochází ke zmatení. Neobjevuje se tu ani snaha o individuální charakteristiky. Kromě hrdinů, kteří jsou popsáni svými skutky v bitvách, jsou individuálně popisováni pouze biskupové či velmistři řádu. Samozřejmě jako

²⁰ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxii.

²¹ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxii-xxiii.

²² *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxiii.

muži zbožní, moudří a štedří. Chybějící charakteristiky postav však nemusí být výsledek nedostatku autorského umu, jako spíš zaměření na popis úspěchů vykonaných řádem jakožto celkem, nikoli vyprávění soustředěné na jednotlivce.²³

Autor chtěl zjevně sepsat válečné podniky německého řádu, a tohoto svého cíle úspěšně dosáhl. Zejména právě v druhé polovině kroniky, kde popisuje každé tažení do posledního detailu. Do svého díla zahrnuje veškeré relevantní podrobnosti dané válečné situace, ať už je to rozmístění a příprava armády, trasa pochodu, použité zbraně a taktiky, geografická charakteristika válečného pole nebo důvody výhry či prohry. Mnohé příběhy jsou popisovány natolik živě, že si čtenář velice snadno dokáže představit téměř každý detail.

Autor rovněž zmiňuje zajímavé informace o životech a postojích místních lidí. Ačkoli jsou to nepřátelé křesťanů, projevuje autor značnou zvědavost ohledně jejich náboženství, když se vyjadřuje k jejich pohřebním zvykům nebo způsobům věštění. Je také schopný nestranně vysvětlit některé jejich důvody, proč bojují proti řádu a nepokrytě uznává jejich odvahu v boji. Ovšem nejzajímavější na této kronice je to, že nabízí náhled do myšlení řádového rytíře. Autor ve svém díle dokázal zachytit ducha křížové výpravy, onu podivnou kombinaci zuřivosti a pokory.²⁴

Toto vydání kroniky je přeložené v podobě prózy, aby bylo možno používat ji coby historický pramen. Překlad je založen na *Livländische Reimchronik* Lea Meyera, která vyšla poprvé v roce 1876 a poté v roce 1963 v nakladatelství Georga Olmse v Hildesheimu v Západním Německu. V některých případech však autoři Smith a Urban nesouhlasili s některými definicemi a překlady, proto provedli občasné úpravy, které podle nich zaručují větší srozumitelnost. Autoři se také zmiňují o problematice používání místních

²³ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxiii-xxiv.

²⁴ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxiv.

jmen, které se v současné němčině liší od středověké němčiny. Navíc mnoho současných historických zdrojů používá původní estonské, lotyšské nebo litevské místní jména namísto německých.²⁵

²⁵ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xxiv-xxv.

3 Hodnocení sekundární literatury

Tato kapitola se bude věnovat základní použité literatuře, která vychází z výše zmíněných narativních pramenů. Budou zde zahrnuty knihy *Der Orden der Schwertbrüder*²⁶ od Friedricha Benninghova, *Livland und die Rus im 13. Jahrhundert*²⁷ od Anti Selarta, *Dějiny pobaltských zemí*²⁸ od Luboše Švece, *Hrady Řádu německých rytířů 2*²⁹ od Stephena Turnbulla a studie *Die Chronik als Biographie*³⁰ od Paula Johansena a *Středověké Livonsko*³¹ od Ilgvarse Misānse.

3.1 Der Orden der Schwertbrüder

Autorem této knihy je Friedrich Wilhelm Benninghoven, německý historik a archivář narozený roku 1925 v Berlíně do obchodnické rodiny. V roce 1943 začal studovat historii na berlínské univerzitě, ovšem v létě roku 1944 byl povolán k wehrmachtu a bojoval proti Rudé armádě jižně a západně od Varšavy. V březnu roku 1945 upadl do sovětského zajetí a později onemocněl úplavicí a tyfem. Z těchto důvodů byl roku 1945 propuštěn na svobodu a po návratu do Berlína se vrátil ke studiu. Pod vedením Fritze Röriga začal psát svoji dizertační práci o počátcích města Rigy. Po Rörigově smrti v roce 1952 pokračoval ve své práci pod dohledem Paula Johansena v Hamburku a roku 1961 byla práce publikována pod názvem *Založení Rigy a hanzovní obchodníci*. O rok později složil státní zkoušky. Poté pracoval v Národním archivu v Göttingenu, byl ředitelem Státního archivu pruského kulturního dědictví v Berlíně a také byl členem mnoha historických komisí a asociací.

²⁶ BENNINGHOVEN, Friedrich. *Der Orden der Schwertbrüder*. Köln, Böhlau Verlag, 1965.

²⁷ SELART, Anti. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. Köln, Böhlau Verlag, 2007.

²⁸ ŠVEC, Luboš; MACURA, Vladimír; ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha, Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-154-9.

²⁹ TURNBULL, Stephen. *Hrady řádu německých rytířů 2: Kamenné hrady v Lotyšsku a Estonsku 1185-1560*. Praha, Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3412-5.

³⁰ JOHANSEN. *Die Chronik als Biographie*. S. 1-25.

³¹ MISĀNS, Ilgvars. *Středověké Livonsko: řád, města, venkovské obyvatelstvo*. In *Svět tajemných Baltů*. Brno, Moravské zemské muzeum, 2013. ISBN 978-80-7028-414-8, s. 117-124.

Benninghoven ve své dizertační práci rekonstruoval vznik a rozvoj města Rigy včetně založení vlastní rady a rozvoje populace. Jeho práce měla zásadní význam na výzkum vzniku Rigy a vývoje pobaltské oblasti. V letech 1960-1970 publikoval další práce o baltické historii, v roce 1965 potom poprvé prezentoval monografii o řádu mečových rytířů. Jeho studie byly novým impulsem k dalším výzkumům v této oblasti. Za svůj přínos v oblasti výzkumu historie pobaltské oblasti se těšil velkému vědeckému uznání v Lotyšsku a v roce 1993 byl jmenován zahraničním členem Lotyšské akademie věd. Zemřel v roce 2014 v Berlíně.³²

Benninghovenova kniha *Der Orden der Schwertbrüder* je velice rozsáhlé monografické dílo, které opravdu podrobně popisuje všechny události týkající se řádu mečových rytířů. Kniha je doplněna také obrazovým materiálem, ať už náčrty válečných tažení nebo půdorysy řádových hradů či jejich současnými fotografiemi.

3.2 Livland und die Rus im 13. Jahrhundert

Autorem této knihy je estonský historik Anti Selart narozený roku 1973 v Tallinnu. Od roku 2009 vyučuje středověké dějiny na univerzitě v Tartu. Zaměřuje se na středověké dějiny Livonska, zejména pak na rusko-livonské vztahy a křížovou výpravu německých rytířů v Livonsku v průběhu 13. století.

Selartova kniha skutečně zevrubně popisuje historii Livonska zhruba od roku 1180 do roku 1350 a zdůrazňuje zejména ruský aspekt v průběhu celého podrobování zkoumaného území. Právě kniha *Livland und die Rus im 13. Jahrhundert* byla důležitým zdrojem informací o ruských vztazích a vazbách k livonskému území pro tuto práci.

³²ANGERMANN, Norbert. *Friedrich Benninghoven*. In: *Baltische Historische Kommission* [online]. [cit. 2017-08-19]. Dostupné z: <https://www.balt-hiko.de/mitglieder/nachrufe/friedrich-benninghoven/>.

3.3 Dějiny pobaltských zemí

Tuto knihu sepsal Luboš Švec, vědecký pracovník Historického ústavu AV ČR se specializací na novodobé dějiny východní Evropy a pobaltských zemí, ve spolupráci s Vladimírem Macurou a Pavlem Štolem.

Knihou *Dějiny pobaltských zemí* představuje podrobné dějiny Estonska, Lotyšska a Litvy od samotných prehistorických a protohistorických počátků. Popisuje průběh střetnutí s německými rytířskými řádami, konečné přijetí křesťanství v této oblasti, následný vzestup Litevského velkoknížectví, stejně jako nástup protestantismu na území Livonska. Poukazuje rovněž na to, že pobaltské území vždy leželo na průsečíku mocenských zájmů, které vedly k mnoha konfliktům v této oblasti. Období zkoumané v této práci je v knize zmiňováno vzhledem k rozsáhlosti jejího obsahu spíše okrajově, ale rozhodně byla přínosem pro lepší přehled ve vztazích a souvislostech událostí, které se v Livonsku odehrávaly.

3.4 Hradby řádu německých rytířů 2

Tuto knihu napsal britský akademik, historik a spisovatel Stephen Richard Turnbull narozený roku 1948. Je specialistou na vojenskou historii, zejména tedy na japonskou. Navštěvoval univerzitu v Cambridge, kde získal svůj první titul. V současnosti je magistrem teologie, magistrem válečné historie a má doktorát z univerzity v Leedsu, kde vyučuje náboženství dálného východu. Byl jedním z editorů magazínu *Medieval History*, který existoval krátce v letech 2003-2005, byl konzultantem pro některé počítačové hry a pracoval také jako historický poradce pro film.

Jeho kniha *Hradby Řádu německých rytířů 2: Kamenné hrady v Lotyšsku a Estonsku 1185-1560* se zabývá podrobným popisem jednotlivých hradů v této oblasti od jejich založení až do doby, kdy v 60. letech 16. století přestaly být majetkem řádu, charakteristikou jejich stavby. Vysvětluje, z jakých částí sestávaly, k čemu sloužily, jaký byl každodenní život i život v průběhu válek

a nastiňuje jejich stručnou historii. Kniha je doplněna množstvím ilustrací, schémat a fotografií z různých časových období, které zachycují jejich proměny před a po rekonstrukcích, jimiž mnohé tyto hrady prošly.

3.5 Die Chronik als Biographie

Autorem této studie je německo-estonský historik a archivář Paul Johansen. Narodil se roku 1901 v Revalu v rodině dánského krajinného architekta. V roce 1919 složil maturitu v Tallinnu a ve stejném roce zahájil vojenský výcvik, ale na frontu v estonské válce za nezávislost proti sovětskému Rusku nasazen nebyl. Studoval v Kodani, poté v Německu. Coby studijní obor si zvolil agronomii, později své zaměření změnil na historii. V roce 1924 promoval z historie na univerzitě v Lipsku. Po dokončení studií se vrátil do Estonska, kde začal pracovat v městském archivu v Tallinnu. V následujících letech se stal jedním z nejvýznamnějších estonských historiků. Ve svém výzkumu se zabýval zejména starší historií města Tallinn a zemědělskou historií Estonska. Roku 1934 byl Johansen jmenován městským archivářem. V roce 1939 opustil Tallinn v rámci přesídlení Němců z Baltu zpět do Říše a usadil se v Hamburku. Během své profesorské činnosti vstoupil roku 1941 do NSDAP a mezi roky 1942 až 1945 působil jako tlumočnick wehrmachtu ve východní Evropě. Svou rodnou zemi ještě jednou navštívil v roce 1944 krátce před obsazením Estonska Rudou armádou. Na univerzitě v Hamburku poté pracoval až do své předčasné smrti. Kromě jiného zkoumal také život a dílo Jindřicha z Lotyšska, ale mnohé jeho práce zůstaly nedokončeny.

Ve své studii *Die Chronik als Biographie: Heinrich von Lettlands Lebensgang und Weltanschauung* se nezabývá pouze hlavním předmětem této kroniky, tedy průběhem dobývání Livonska. Všímá si také historických okolností a souvislostí, za nichž Jindřich své dílo psal a jeho osobního zájmu a postoje vůči podrobovaným kmenům. Pokouší se rovněž objasnit Jindřichův

původ a jeho život. Díky tomu je Johansenova studie zajímavým čtivem, které pomáhá lépe pochopit způsob, jakým je Jindřichova kronika napsána.³³

3.6 Středověké Livonsko

Tuto studii napsal lotyšský historik a vysokoškolský pedagog Ilgvars Misāns. Narodil se roku 1955 v rodině lotyšského geologa, který působil v ruském Dálném východě. V letech 1973 až 1978 studoval historii na Lotyšské univerzitě v Rize. Po dokončení studia pracoval jako učitel, ale v roce 1981 se vrátil na univerzitu a pokračoval v postgraduálním studiu. Roku 1988 se stal kandidátem věd, v roce 1992 doktorem historie a posléze docentem historie. Od roku 2002 je profesorem středověkých dějin, vedoucím katedry historie a filozofie a předsedou doktorského výboru. Zabývá se středověkou historií Lotyšska, zejména pak historií města Rigy a Livonského zemského sněmu. Publikoval mnoho článků především v německojazyčných publikacích a je editorem několika děl.

Studie *Středověké Livonsko: řád, města, venkovské obyvatelstvo* je součástí sborníku *Svět tajemných Baltů*, který byl vydán u příležitosti stejnojmenné výstavy v Moravském zemském muzeu v Brně, která probíhala od prosince 2013 do září 2014. Sborník obsahuje jednotlivé studie, které se věnují baltské oblasti v širokém časovém záběru. Misānsova studie popisuje vývoj Livonska během působení řádu mečových a následně německých rytířů na tomto území, rozvoj tamějších měst a vliv hanzovního obchodu na jejich rozkvět. Věnuje se také tehdejšímu obyvatelstvu měst a jeho etnickému složení. Celá publikace je bohatě doplněna obrazovým materiálem, náčrtý, mapami či fotografiemi.³⁴

³³ JOHANSEN. *Die Chronik als Biographie*. S. 1-25.

³⁴ MISĀNS. *Středověké Livonsko*. S. 117-124.

4 Nástin situace v Livonsku před založením řádu

Aby bylo možno lépe pochopit tažení do Livonska, je nutno uvědomit si události té doby v širším kontextu. Na počátku třináctého století probíhalo několik křesťanských tažení - čtvrtá křížová výprava do Konstantinopole, pátá křížová výprava do Egypta, tažení proti albigenským ve Francii a španělské tažení ve Valencii. Současně docházelo k velké migraci německého obyvatelstva na východ (Drang nach dem Osten). Ta byla zpočátku mírumilovná a v podstatě na pozvání samotných Slovanů. Později však tyto dva pohyby vyústily v křížové výpravy právě do Livonska.³⁵

Východní pobřeží Baltského moře (oblast pozdějšího Livonska) bylo po několik tisíc let osídleno v zásadě dvěma skupinami obyvatelstva, které nebyly příbuzné ani s Němci na západě a severozápadě, ani se Slovany žijícími na východě a jihu. V severních oblastech tohoto regionu žily různé skupiny Ugro-Finů, na jihu pak předkové dnešních Litevců a Lotyšů.³⁶ Přesné informace o sociálním či politickém uspořádání těchto livonských obyvatel prakticky neexistují. Lze říci, že určitě nebyli rozděleni na národy či státy tak, jak jsou chápány dnes. Spíše existovaly politické či teritoriální entity, které je možno označit jako provincie a jejich obyvatele lze vnímat jakožto kmeny. V případě nutnosti obrany či vojenských operací se kmeny někdy spojovaly, což je prokazatelné například právě během dobývání Livonska. Zároveň však tyto kmeny útočily i na sebe navzájem, k čemuž docházelo zejména mezi etnicky odlišnými předky Estonců a Lotyšů. Kromě těchto vzájemných konfliktů se kmeny ocitaly také pod útoky silnějších národů ze svého okolí. Nájezdy do livonského regionu podnikali konkrétně Rusové z východu, Litevci

³⁵ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. ix.

³⁶ KALA, Tiina. *The Incorporation of the Northern Baltic Lands into the Western Christian World*. In: *Crusade and Conversion on the Baltic Frontier 1150-1500*. Farnham, Ashgate, 2001. ISBN 978-0-7546-0325-2. S. 4-5.; O'CONNOR, Kevin. *The History of the Baltic States*. Westport, Greenwood Press, 2003. ISBN 0-313-3235-0. S. 10.; BOGDAN, Henry. *Řád německých rytířů*. Praha, Garamond, 2009. ISBN 978-80-7407-063-1. S. 87.

z jihu a Dánové spolu se Švédy ze západu. Obyvatelé Livonska se bránili budováním dřevěných pevností a opevněním příkopy.³⁷

Základem zdejší obživy bylo zemědělství společně s lovem a rybolovem. V přímořských oblastech se dařilo i pirátství. Obyvatelé znali rovněž zahraniční obchod díky mnoha obchodním cestám mezi Skandinávií a Byzancí, které přes jejich území procházely.³⁸ K zahájení livonského dobývání pomohlo také obchodování Německa s východem. Němečtí obchodníci byli v té době pod ochranou saského vévody z rodu Welfů Jindřicha III. (Lva), jehož politická spolupráce s Waldemarem I. Dánským vedla k omezení pirátství v západním Baltu a díky tomu větší ochraně města Visby na švédském ostrově Gotlandu. Tento ostrovní přístav využívali obchodníci nejen ze Skandinávie a Německa, ale také jejich ruští a polští kolegové. Právě obchodníci z Visby vytvořili dohody s baltskými obyvateli o mírumilovném obchodu a občas podnikali trestné či odvetné nájezdy proti pirátům. Ne vždy však jejich nájezdy byly úspěšné, a obchodníci proto projevíli zájem o silnější politickou kontrolu pobřežních oblastí. Na základě toho vzniklo v ústí řeky Daugavy jedno z prvních obchodních center na východním pobřeží Baltského moře a později hlavní základna livonského dobývání - osada známá pod jménem Riga. Spolu s obchodníky přišli do oblasti také misionáři, jejichž tradice působnosti sahala od Hamburku po Skandinávii. Hambursko-brémský arcibiskup měl velký zájem o úspěšnou misi v baltské oblasti. Přinesla by nové území pro případné biskupství. Místní obyvatelstvo vytrvale odolávalo veškerým náboženským vlivům, ani jejich dřívější kontakty s ortodoxní ruskou vírou a katolickou Skandinávií na ně neměly trvalejší vliv.³⁹

³⁷ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. x.; CHRISTIANSEN. *The Northern Crusades*. S. 34-35.; KALA. *The Incorporation of the Northern Baltic Land*. S. 6-7.

³⁸ BOGDAN. *Řád německých rytířů*. S. 88.

³⁹ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. x-xi.; CHRISTIANSEN. *The Northern Crusades*. S. 36.; O'CONNOR. *The History of the Baltic States*. S. 11.

Prvním misionářem a následně i biskupem v Livonsku se stal augustiniánský mnich ze Segebergu v Holštýnsku jménem Meinhard. Přestože byl již staršího věku (jak uvádí Jindřich, „*byl to muž důstojného života a úctyhodných šedivých vlasů*“)⁴⁰, vydal se kázat slovo Boží mezi zdejší obyvatelé, kteří žili v ústí řeky Daugavy. Nejdříve si však získal povolení od ruského knížete Vladimira, kterému v té době místní platili daně, aby zde směl zůstat. Údaje o přesném roce jeho příjezdu se rozcházejí. V úvodu *Livonské rýmované kroniky* je zmiňován rok 1186 coby rok jeho příchodu do Livonska,⁴¹ zatímco v úvodu Jindřichovy kroniky se píše, že již v roce 1184 zde Meinhard měl postavit první kostel v Ikškile (Uexküll), přibližně 30 kilometrů jihovýchodně od Rigy na břehu řeky Daugavy. Jak je ale uvedeno v poznámkovém aparátu této kroniky, uvedený rok je pouze odhadovaný. Jisté je však to, že právě v roce 1186 byl Meinhard jmenován biskupem.⁴² Dle Jindřichovy kroniky právě ve výše zmíněné osadě také pokřtil první konvertity. V zimě po jeho příjezdu však na území vpadli Litevci a obyvatelé, mezi nimiž Meinhard pobýval, utekli do svých úkrytů v lesích. Vzhledem k tomu, že místní obyvatelstvo nemělo k dispozici žádnou obranu proti takovým nájezdům, nabídl jim Meinhard, že jim postaví dvě kamenné pevnosti výměnou za to, že přijmou křesťanství a začnou platit daně církvi. Livové nabídku přijali, ale poté, co byly pevnosti hotové, odmítli jak přijetí víry, tak placení daní. Meinhard se nedočkal žádné pomoci a svůj život tak dožil sice jako biskup, ale bez jakékoli moci v Livonsku, kde roku 1196 zemřel.⁴³

Jako nástupce na post livonského biskupa vybral arcibiskup v roce 1197 cisterciáckého opata z dolnosaského Loccumu Bertholda.⁴⁴ Ten si byl velmi dobře vědom strachu i nenávisti zdejších obyvatel vůči křesťanům, a protože

⁴⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 25.

⁴¹ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xi.

⁴² *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 5.; KALA. *The Incorporation of the Northern Baltic Lands*. S. 9.; BOGDAN. *Řád německých rytířů*. S. 88.

⁴³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 26-30.; *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xi.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 69-78.

⁴⁴ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 31.

tužil, že může uspět jen těžko, získal si povolení od arcibiskupa i papeže ke křížové výpravě a vydal se do Livonska s několika tisíci vojáky. Roku 1198 došlo k ozbrojenému střetu mezi německými vojáky a místními obyvateli, během něhož biskup Berthold padl. Němci sice zvítězili, ale Livové víru nepřijali.⁴⁵

Dalším biskupem byl v roce 1199 jmenován pravděpodobně nejvýznamnější člověk pobaltských dějin, synovec hambursko-brémského arcibiskupa Albert von Buxhoevden z Dolního Saska.⁴⁶ Právě on se zasloužil o pozdější úspěch livonské křížové výpravy víc než kdokoli jiný. Svou funkci pojal odlišným způsobem než jeho předchůdci. Nevystupoval jen jako šířitel víry, ale jako vůdce křížové výpravy a státník.⁴⁷ Svoji pozici upevnil tím, že se zúčastnil korunovace nového krále Svaté říše římské Filipa Švábského. Získal od něj a od papeže různá privilegia, Livonsko dostal od Filipa jako léno a misijní činnost na tomto území byla zahrnuta pod papežovu ochranu a postavena naroveň Jeruzalému. Díky tomuto zrovnoprávnění významu Livonska se Svatou zemí se Albertovi podařilo zajistit si trvalý přísun vojáků pro podrobování oblastí. Pro německou a skandinávskou šlechtu totiž geograficky blízké Pobaltí znamenalo nový cíl křížových výprav, který nahradil pro ně příliš vzdálenou a nebezpečnou Palestinu.⁴⁸ Mezi další privilegia patřilo také právo využívat služeb křížáckých rytířů a povolati si posily bez nutnosti žádat o zvláštní povolení papeže.⁴⁹ Velmi brzy si uvědomil, že bude muset najít svou vlastní cestu během sporu mezi papežem a Svatou říší římskou, stejně jako využít veškeré své schopnosti a diplomatický takt, aby získal všeobecnou podporu pro svou misi. Jeho úspěch závisel také na dobré

⁴⁵ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 31-34.; *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xi.; KALA. *The Incorporation of the Northern Baltic Lands*. S. 9.; BOGDAN. *Řád německých rytířů*. S. 88.

⁴⁶ BOGDAN. *Řád německých rytířů*. S. 89.

⁴⁷ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. xx.

⁴⁸ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 25.

⁴⁹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 35-36.; TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 8.

vůli dánské koruny, která v té době začínala dominovat severnímu Německu a baltskému moři. Až o mnoho let později se dánská ochrana stala hrozbou pro Albertovu nezávislost.⁵⁰ Albert začal ihned uplatňovat svá získaná privilegia a zahájil každoroční letní výpravy křižáků ze severoněmeckého Lübecku do Livonska. V některé literatuře se tomuto období říká „trvalá kruciáta“.⁵¹

V prvních letech měli křižáci velké problémy s přetrváním každé zimy. Klimatické podmínky v Livonsku pro ně byly poměrně obtížně zvladatelné. Museli se potýkat s bouřemi, které je prakticky izolovaly od okolního světa uprostřed ledu a sněhu, neměli k dispozici pohodlné hrady ani rozvinutá města a neměli k dispozici ani dostatečné a stabilní zásoby jídla. V Rize nikdy nebyli v bezpečí. Jejich ochrana závisela na každoročních posílách nových křižáků, z nichž mnozí kombinovali obchodní i náboženské aktivity, a na nespolehlivé loajalitě místních obyvatel. Přesto se jim v rámci několika let podařilo relativně upevnit své državy v Livonsku. Přispěl k tomu značně také vliv nově založeného řádu mečových rytířů.⁵²

⁵⁰ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xi.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 81.

⁵¹ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 8.

⁵² *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xii.

5 Základní údaje o řádu mečových rytířů

Řád mečových rytířů (jinak také řád mečových bratří, rytíři meče, bratři meče nebo Fratres militiae Christi Livoniae) byl vojenský rytířský řád, který se podílel na christianizaci oblasti východního Pobaltí. Existoval od roku 1202 do roku 1237. Někdy se uvádí trvání existence až do roku 1561, což je potřeba uvést na pravou míru. V letech 1237 až 1525 byl totiž začleněn do řádu německých rytířů jako jejich samostatná součást. V té době byl označován jako livonská větev řádu německých rytířů. Poté byla provedena sekularizace řádového majetku v Prusích a řád v Livonsku se znovu osamostatnil. Oslabení livonského státu v důsledku vnitřních rozporů začalo využívat ke své expanzi Moskevské velkoknížectví, které se pokoušelo o proniknutí k Baltu. V roce 1558 vypukla tzv. Livonská válka mezi moskevským státem a Livonskem. V průběhu tohoto konfliktu došlo k zániku Livonska jako samostatného státu v roce 1561. Řád byl následně definitivně zrušen a včleněn do řádu německých rytířů.⁵³

Znakem mečových rytířů byly červené meče (někdy zkřížené) a červený tlapatý kříž, oboje v bílém poli. Národnostně byli jeho členové povětšinou Němci.⁵⁴ Mezi lety 1204 až 1206 čítal řád mezi 50 až 100 rytíři a služebníky.⁵⁵ Naprosto přesné počty rytířů a jejich spolubojovníků z řad německých žoldnéřů a místních obyvatel sice nejsou známy, ale v knize *Řád německých rytířů: 1190-1561*⁵⁶ lze najít následující zmínku: „před svou porážkou Litevci u Saule disponoval (řád) 110 rytíři, 400-500 lehkými jezdci, přibližně 700 žoldnéři, asi 400 německými leníky z řádových území v Estonsku, místními pomocnými jednotkami v síle až 5000 mužů“.⁵⁷

⁵³ HONZÁK, František; PEČENKA, Marek; VLČKOVÁ, Jitka. *Evropa v proměnách staletí*. Libri, 1995. ISBN 80-85983-00-1. S. 261.

⁵⁴ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 26.

⁵⁵ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 63.

⁵⁶ NICOLLE, David. *Řád německých rytířů: 1190-1561*. Brno, Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2581-6.

⁵⁷ NICOLLE. *Řád německých rytířů: 1190-1561*. S. 42.

Řád se dělil na tři třídy - rytíři, duchovní a služebníci. Tyto třídy se odlišovaly oblečením. Rytíři oblékali bílou vojenskou halenu s již zmíněnými znaky řádu, červeným mečem a křížem umístěnými nad sebou. Duchovní nosili dlouhou bílou suknicí se stejnými řádovými znaky. Služebníci měli hnědé nebo černé oděvy se znaky.⁵⁸

Řád mečových rytířů byl založen roku 1202 v Rize řížským biskupem Albertem von Buxhoevedenem po vzoru řádu Templářů, z jejichž regulí byly odvozeny i regule tohoto řádu. Řížský konvent se stal jejich prvním sídlem. Sám Jindřich však ve své kronice uvádí jakožto zakladatele řádu jistého bratra Theodorika, představeného opatství Dünamünde (lotyšsky Daugavgriva, předsunutá pevnost u Rigy) v ústí řeky Daugavy (známá též jako Západní Dvina nebo německy Düna).⁵⁹ Jejich úkolem bylo šířit křesťanství mezi doposud pohanskými obyvateli v té části Pobaltí, která dostala název podle jednoho z tamějších kmenů Livonsko. V roce 1204 byl řád potvrzen papežem Inocencem III., který řádu přikázal poslušnost vůči řížskému biskupovi.⁶⁰ Tato vazba k biskupovi však byla uznávána pouze formálně, řád byl de facto samostatný. Albert dosáhl rovněž toho, že papež Inocenc III. zasvětil území Livonska Panně Marii (Terra Mariana, Terra Mariae, Marienland), díky čemuž se pro účastníky křížových výprav dostala na stejnou úroveň jako Svatá země. Rytíři řádu měli být šlechtického původu. O jejich původním konventu v Rize se toho bohužel příliš neví. Nacházel se na místě dnešní ulice Scharenstrasse a byl tvořen kaplí a několika dalšími budovami.⁶¹ V čele řádu mečových rytířů stál doživotně volený velmistr. Do roku 1236 se na tomto postu vystřídali dva

⁵⁸ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 54-55.; CHRISTIANSEN. *The Northern Crusades*. S. 77.; FRUCHT, Richard C. *Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture*. ABC-CLIO, 2005. ISBN 1-57607-800-0. S. 69.

⁵⁹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 40.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 39.; CHRISTIANSEN. *The Northern Crusades*. S. 76.; MISĀNS. *Středověké Livonsko*. S. 117-118.

⁶⁰ O'CONNOR. *The History of the Baltic States*. S. 12-13.; ARNOLD, Udo. *Livland als Glied des Duetschen Ordens in der Epoche Wolters von Plettenburg*. In: *Wolter von Plettenburg: der Grösste Ordenmeister Livlands*. Lüneburg, Nordostdeutsches Kulturwerk, 1985. S. 23-24.

⁶¹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 64.

muži. Prvním z nich byl Wenno (nebo Vinno) von Rohrbach, který tuto funkci zastával od roku 1204 do roku 1209, kdy byl zavražděn jiným členem řádu, což byl v té době naprosto nevídaný skandál. Jeho nástupcem se poté stal Volkwin, který ve funkci setrval do roku 1236, kdy padl spolu s velkou částí ostatních členů řádu v bitvě u Sauly.⁶²

Kromě velmistřů bylo od založení řádu do roku 1236 jmenovitě známo asi 36 rytířů, dále lze poměrně jistě doložit ještě 11 dalších.⁶³ Jako jeden z nejvýraznějších příkladů může být jmenován Bertold, který byl v letech 1208-1217 vůdcem mečových rytířů ve Wendenu a padl u pevnosti Odenpah. Velice významně přispěl k rozšíření a upevnění řádového území, zejména v rámci mnoha tažení proti Estům. Jeho význam potvrzuje rovněž fakt, že jeho jméno je zmíněno také v ruských pramenech.⁶⁴

⁶² ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 45, 48.; URBAN, William L. *Livonian Crusade*. Lithuanian Research and Studies Center, 2004. ISBN 0-929700-45-7. S. 12,14.

⁶³ MILITZER, Klaus. *Die Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens. Eine Einführung in die Möglichkeiten und Grenzen der Auswertung des Ritterbrüderkatalogs*. In: *Ritterbrüder im Livländischen Zweig des Deutschen Ordens*. Köln, Böhlau Verlag, 1993. ISBN 3-412-06593-5. S. 17.

⁶⁴ MILITZER, Klaus. *Katalog der Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens unter Einschluß der Schwertbrüder*. In: *Ritterbrüder im Livländischen Zweig des Deutschen Ordens*. Köln, Böhlau Verlag, 1993. ISBN 3-412-06593-5. S. 114.

6 Nástin dějin řádu mečových rytířů v letech 1202-1236

Řád mečových rytířů kombinoval náboženské a světské ideály. Primárně byli klášterním řádem, žili v celibátu v klášterních budovách, spali ve společných ubikacích, jedli jednoduchá jídla za poslechu předčítání z Bible nebo dennodenně navštěvovali pravidelné bohoslužby, ale zároveň byli vycvičeni jako válečníci a rytíři, což značně kontrastovalo s mnišskými zvyky. Museli být neustále v pohotovosti pro případ bitvy, trénovat jednotky zdejšího obyvatelstva a vlastní vojáky ve svých posádkách, vybírat daně a desátky pro církev, stavět hrady, mlýny, pekárny, kovárny, sýpky a skladiště a v neposlední řadě také kostely.⁶⁵

Co se týče jejich hierarchie, již v předchozí kapitole bylo zmíněno, že v čele řádu stál doživotně zvolený velmistr, o jehož volbě rozhodovalo řádové společenství. Jeho zástupcem byl vicemistr, který sloužil v nepřítomnosti mistra či v mezičase po úmrtí předchozího a zvolením nového velmistra. Následovali maršál zodpovědný za vojenské záležitosti a pokladník dohlížející na věci finančního rázu. Vzhledem k rozloze území byli ustanoveni velitelé hradů, kteří měli velkou zodpovědnost, každý velel 12-20 rytířům a posádce až dvou set seržantů a žoldáků. Za záležitosti místních obyvatel nesl zodpovědnost právní zástupce či obránce, který jednal s místními urozenými a s vazaly, trénoval jednotky, byl přítomen u soudních řízení; musel proto znát jazyk a zvyky lidí a mít značné schopnosti komunikace a diplomacie při jednání s nimi.⁶⁶

Místní kmeny kladly dobyvatelům sice tvrdý odpor, ale po několika desetiletích byly nakonec donuceny se podvolit. Rozhodující okamžik po vojenské stránce přišel ve chvíli, kdy se křižáci naučili bojovat v zimě. Řeky a bažiny pro ně přestaly být překážkami, naopak se pro řádové rytíře

⁶⁵ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xii.

⁶⁶ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xii.

staly prakticky silnicemi. Lesy bez listí přestaly poskytovat útočiště uprchlíkům, stopy ve sněhu odhalily jejich úkryty, místní obyvatelé ztratili výhodu v útoku ze zálohy. Křižáci měli výhodu ve svých stanech, které skýtaly lepší přístřeší, byli lépe zásobeni jídlem, oblečením i vojenskými potřebami. Během několika let se v Livonsku vyvinul pevný vzorec boje; křižáci útočili v zimě, zatímco místní obyvatelstvo vracelo své útoky pravidelně v letním období. Toto pravidlo boje však neplatilo vždy, některé bitvy se uskutečnily i v jiném ročním období, když to situace vyžadovala. Každý rok si křižáci podrobili další kmen či provincii. Dokázali si velice chytře rozdělit území a dobývat je po částech. Nejslabší kmeny jim podlehly jako první a byly začleněny do řádového území. Tito podrobení obyvatelé byli nuceni platit daně, stejně jako obchodníci a lidé žijící v nově vybudovaných městech. Z těchto daní řád získával stále silnější přísun financí pro své vojenské operace.⁶⁷

Mečovní rytíři dostali pod svou kontrolu většinu území Livů během prvních deseti let. Kromě toho rozšiřovali svůj vliv i nad lotyšskými kmeny, kterým pomohli proti jižním estonským kmenům. Urození z řad místních obyvatel reagovali na tento nový režim různě. Někteří svou roli vazalů přijali relativně ochotně, což byli zejména ti, kteří v dobách pohanství patřili mezi ty chudší a slabší. Jiní využívali každou příležitost pro vzpouru. Byli však i tací, kteří pochopili, jaké materiální a sociální výhody mohou získat, a když se vrátili jejich potomci z Německa, kam byli posíláni jako rukojmí, stali se germanizovanými rodinami a odedávna přítomné odcizení těchto urozených od prostých lidí ještě narostlo. V důsledku tohoto procesu se prostí lidé měnili spíše v jejich nevolníky.⁶⁸ Mimo to došlo k přestěhování nepočetné skupiny Němců do Livonska, kteří sloužili rižskému biskupovi jako jeho ministeriálové a žili spíše z daní nežli z vlastního obhospodařování půdy. Někteří biskupovi

⁶⁷ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xiii.; CHRISTIANSEN. *The Northern Crusades*. S. 13.

⁶⁸ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xii.

příbuzní se usadili okolo Rigy a později dobytého města Dorpat (estonsky Tartu, dnes druhé největší město Estonska v jihovýchodní části země) jako vazalové. Tito němečtí imigranti, kteří se zde usadili natrvalo, nikoli pouze dočasně na dvouletou službu jako většina křižáků⁶⁹, uzavírali manželství s potomky zdejších urozených rodin. Urození z řad místních obyvatel dostali půdu a stali se vazaly, zatímco prostí lidé byli v podstatě přinuceni sloužit jako vojáci, jako pěšáci. Nebyli schopni odporovat křižákům, vzájemně je rozdělovala tradiční nenávisť, kvůli které nedokázali vytvořit vlastní centralizované vedení. Rytíři si drželi své výsadní postavení díky vojenské technologii a organizaci. Jejich hrady, přestože na rozdíl od středoevropských velmi jednoduše stavěné, byly pro livonské obyvatele a jejich obléhací umění naprosto nedobytné. Oproti nim místní dřevěné pevnosti neměly šanci vzdorovat. Řádoví rytíři nebyli jediní, komu museli zdejší obyvatelé odolávat. Na severní a západní pobřeží útočili Dánové a Švédové a na východě se museli bránit útokům Rusů.⁷⁰

Velkou výhodou při dobývání livonského území představovala možnost pravidelné každoroční výměny válečníků, kteří sem stále proudili z Německa. Každé léto připlouvaly do Livonska stovky, někdy i tisíce nových křižáků, mezi nimiž byli zejména Němci, ale také Dánové, Slované, Švédové či Frísové. K mečovým rytířům se díky tomu dostávali profesionálové odhodlaní obětovat své životy. Řád zároveň dostával finance ze zahraničí na podporu mise a celé křížové výpravy.⁷¹

Kolem roku 1218 se rytíři zaměřili na dobytí Estonska. Biskup Albert do té doby tyto provincie ponechával mimo pozornost řádu, jelikož byly přislíbeny dánskému králi Waldemarovi II. jakožto jeho oblast zájmu, a některé části navíc platily daň Rusům. V roce 1219 vedl Waldemar velkou námořní

⁶⁹ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů* 2. S. 8.

⁷⁰ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xiii.

⁷¹ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xiii-xiv.

i pozemní vojenskou sílu proti estonským národům a později je porazil u pevnosti později známé jako Reval či Tallin.⁷² O několik let později, roku 1227, byla řádovými rytíři dobytá i nejsilnější ze svobodných estonských provincií Ösel (ostrov Saaremaa).⁷³ Tou dobou už však Waldemar nebyl u moci; ten byl totiž roku 1223 unesen hrabětem ze severoněmeckého Schwerinu. V roce 1227 bylo dánské vojsko rozprášeno v bitvě u Bornhöved a Dánsko postihl vojenský i politický úpadek, z něhož se nevzpamatovalo následujících sto let. Jakmile padla dánská ochrana severního území, Lübeck se svými spojenci a také s Rigou a Livonskem se chopily příležitosti a převzaly kontrolu nad Baltským mořem a ochranou obchodníků.⁷⁴

Dobytí Estonska však nepřineslo očekávaný mír. Souběžně s jeho dobýváním totiž probíhaly dva významné konflikty. Prvním byl spor mezi rižským biskupem a řádem mečových rytířů, druhý potom neshody mezi rytíři a Rusy. Řád se ustanovil jako nezávislá síla v estonské oblasti, dokonce se spikli proti biskupovi s vládci Svaté říše římské a Dánska, ovšem ambice řádu značně oslabil právě únos krále Waldemara a poté rovněž vzpoura Estů. Ti zabili více než třetinu členů řádu a obsadili i některé hrady. Biskup sice pomohl obyvatelstvo znovu podrobit a usiloval také o vytvoření určitého pouta s Rusy pomocí obchodu a posléze i pomocí sňatkové politiky (přiženil svého vlastního bratra do knížecí⁷⁵ rodiny v Pskově). Jeho snaha však neměla úspěch, stále docházelo ke střetům mezi Rusy a křižáky. Nakonec biskup uznal za nutné povolát na pomoc papežského legáta, který by dokázal urovnat alespoň jeho spory s řádem.⁷⁶

⁷² *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 173.

⁷³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 240-243.

⁷⁴ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xiv.

⁷⁵ Jindřich ve své kronice používá v originále latinské slovo "rex", tedy "král", což bylo do angličtiny přeloženo ekvivalentem "king". V Pskově však nikdy žádná královská dynastie nevládla. Jeho vládci byla knížata. To platí i pro ostatní zde zmiňované ruské vládce.

⁷⁶ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xiv.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 82-83.

V roce 1225 poslal papež Honorius III. svého vicekancléře, biskupa Viléma z Modeny, a dal mu za úkol rozhodnout spor v Livonsku. Vilém brzy získal důvěru obou stran a podařilo se mu vytvořit fungující kompromis v dohadách o hranicích, jurisdikci, daních i mnoha dalších věcech. Nedokázal však vyřešit základní spor mezi řížským biskupem a mečovými rytíři. Totiž spor o nadvládu v Livonsku. Vilém usiloval také o vyjmutí Estonska ze sporu tím, že by bylo toto území převzato pod přímou papežskou kontrolu. Ustanovil proto vice-legáta coby guvernéra estonské oblasti a z rytířů učinil jeho vazaly. Toto opatření bohužel nebylo účinné; poté, co Vilém opustil Livonsko, vice-legát estonské provincie opět vrátil do držení řádu. Albertovy stížnosti na adresu řádu neustávaly a po jeho smrti 17. ledna 1229 vyvstala znovu nutnost poslat do Livonska papežské legáta.⁷⁷

Po úmrtí biskupa Alberta využil hambursko-brémský arcibiskup své výsady jmenovat vlastního kandidáta na nového řížského biskupa. Řížská kapitula však vybrala také svého kandidáta a oznámila tuto skutečnost Římu. Papež, který již v podstatě vyňal Rigu ze své autority, přenechal rozhodnutí ve věci nového řížského biskupa na svém vyslanci v Německu. Ten však byl příliš zaneprázdněn organizací opozice proti Fridrichu II., tudíž tento úkol nakonec připadl mnichovi jménem Baldwin z opatství v Almě v Belgii.⁷⁸ Baldwin nebyl na straně řádu. Po svém příjezdu do Livonska uzavřel dohody s estonskými kmeny, následně je vyňal z jurisdikce řádu a prakticky obnovil papežskou kontrolu nad Estonskem. Pro řád to znamenalo velmi nepříjemnou situaci, jelikož daně a výnosy z půdy pro ně byly základem bohatství potřebného pro udržení své síly. Odmítli proto přijmout roli podřízených a postavili se na odpor. Spor mezi řádem a legátem se vyostřil natolik, že původní cíl, tedy zvolení nového řížského biskupa, byl víceméně zapomenut. Baldwin nakonec schválil kandidáta navrhovaného Rigou a urychleně se

⁷⁷ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xiv-xv.; *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 230-234.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 126.

⁷⁸ SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 126.

odebral zpět do Říma, aby podal stížnost na řád. Papež jeho zprávu vyslyšel, podpořil jej dostatečnou vojenskou silou a Baldwin se vydal zpět, aby prosadil svoji autoritu. V roce 1233 připlul s armádou, kterou posílil ještě o další vojáky z Německa, do Rigy a dal mečovým rytířům jasně najevo, že byl papežem vybrán, aby je pokořil a dostal pod svou kontrolu. Velmistr řádu odmítal proti Baldwinovi zakročit v ozbrojeném střetu, což řádoví bratři byli ochotni tolerovat pouze do chvíle, kdy byl řád vyzván, aby se vzdal hradu v Revalu (Tallinu). Velmistr řádu byl umístěn do domácího vězení, aby již dále nemohl oponovat vzbouření řádu proti legátovi, mečovní rytíři zaútočili na legátovu armádu a rozprášili ji. Následovalo rozsáhlé zatýkání Baldwinových příznivců po celém Livonsku. Papež uznal, že Baldwinova mise nebyla úspěšná a odvolal ho. Místo něj byl do Livonska vyslán opět Vilém z Modeny, aby nastolil mír. Legát pobýval v Livonsku na přelomu let 1234 a 1235. Pro řád mečových rytířů hledal praktickou dohodu. Stál ovšem před zásadním problémem, což byly finanční problémy řádu. Jediným zdrojem peněz řádu byly daně z území. O ty však odebráním území přišli.⁷⁹

Řád tak měl pouze dvě možnosti - připojit se k bohatšímu řádu anebo dobýt nové území, které by jim poskytlo dostatečné zdroje. První možnost se brzy ukázala jako nereálná, když řád německých rytířů zamítl žádost mečových rytířů o povolení připojit se k nim. Rytíři se tedy zaměřili na druhou variantu a začali hledat vhodnou oblast. Po zkušenostech v Zemgalsku (dnešní střední Lotyšsko) a Kuronsku (dnešní západní Lotyšsko), jejichž obyvatelé se o mnoho let dříve řádu poddali velice snadno v době hladomoru a přijali křesťanskou víru výměnou za dovoz jídla (aby pak opět křesťanství zavrhlí a dále vzdorovali), rytíři doufali, že by podobný úspěch mohli zaznamenat v Litvě na jihu. Litevci však byli velice dobří válečníci a jejich země byla příliš rozsáhlá, aby ji bylo možno obsadit rychle. Nicméně řád se svých ambic

⁷⁹ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xv-xvi.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 126-130.

nehodlal vzdát a v roce 1236 proto z Německa dorazila velká křižácká armáda. Velmistr řádu chtěl se zahájením tažení počkat do zimy, ale rytíři prosadili letní útok. Vyrazili přes Zemgalsko směrem k řece Saule, kde leželo území litevského kmene Žmuďanů (Žemaiti). Ačkoli se rytířům nejprve podařilo místní obyvatele porazit, druhého dne je na zpáteční cestě napadlo žmuďské vojsko a došlo k bitvě u Sauly (dnes na místě této bitvy leží čtvrté největší město Litvy jménem Šiauliai). V této bitvě utrpěl řád mečových rytířů rozhodující porážku, většina jeho členů včetně velmistra toho dne padla.⁸⁰

Těch několik málo přeživších, kteří se skryli v lesích, později přešlo k řádu německých rytířů. 12. května 1237 papež oficiálně začlenil mečové rytíře právě do řádu německých rytířů, což ukončilo existenci řádu mečových rytířů. Byla to také rozhodující chvíle pro livonskou křížovou výpravu. Důležitost Livonska pro křížové tažení ztratila svou prioritu a jeho budoucí význam spočíval zejména v ofenzivní i defenzivní podpoře křížových operací v Prusku.⁸¹

⁸⁰ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xvi.

⁸¹ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xvi.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 137.; O'CONNOR. *The History of the Baltic States*. S. 13-14.; BOGDAN. *Řád německých rytířů*. S. 126-127.

7 Vývoj řádového území na pozadí vojenských střetů

V případě dobývání území Livonska je potřeba si uvědomit, že vojáci se zde ocitli ve zcela novém neznámém prostředí. Nevěděli nic o zdejších přírodních poměrech, klimatických podmínkách a už vůbec netušili, jakým způsobem místní kmeny bojují nebo kde mají skrýše. Zpočátku měli proto velké potíže s přečkáním pobaltských krutých zim, stejně jako s bažinami a rašeliništi, které jim ztěžovaly pohyb. Jakmile se však naučili bojovat především v zimním období, kdy tento neprostupný terén promrzl a stal se pevnou půdou, a kdy místní obyvatelé nemohli natolik efektivně využívat skrýše v hustých lesích, protože ty ztratily listy a ve sněhu se odkryly jejich stopy, získali rytíři výhodu kvalitnější ochrany díky jejich těžkým brněním a lepším bojovým taktikám.

Postupné podrobování území lze rozdělit na dvě fáze. Biskup a jeho mečovní rytíři nejprve rozšiřovali svůj vliv v rámci centrální oblasti podél toku řeky Daugavy, kde sídlili kmeny Livů, Latgalů, Sélů, Zemgalů či Kurů. Teprve později obrátili svou pozornost k severním územím Estů. Následující řádky načrtnou, jak se území livonského řádového panství rozrůstalo. Vzhledem k tomu, že tato oblast ani za pomoci slovního popisu lokace stále nemusí být českému čtenáři geograficky dostatečně blízká pro jeho orientaci, bude k této kapitole v závěru práce doplněno několik map, které znázorní polohu jednotlivých probíraných míst a rozvoj území.

7.1 Podrobení centrální oblasti

Pro zahájení křížové výpravy a christianizace oblasti se biskup Albert důkladně připravil. V roce 1201, rok poté, co připlul do Livonska, založil město Rigu nedaleko ústí řeky Daugavy na místě původní obchodní livské osady. Toto město mělo sloužit jako biskupovo sídelní město a hlavní opora a základna pro další postup misionářské činnosti. Ihned po svém příjezdu si také podrobil Livy, kmen obývající samotné pobřeží u ústí Daugavy.

Na hostině uspořádané k jeho oficiálnímu přivítání nechal zajmout pozvané vůdce Livů a posléze je vyměnil za jejich syny coby rukojmí.⁸² Toto malé území o rozloze cca 5000 m², které biskup řádu po jeho založení s největší pravděpodobností věnoval, bylo první podrobenou oblastí a stalo se základem pro veškeré další rozšiřování vlivu.⁸³

Během let 1201 a 1202 se biskupovi podařilo zabezpečit jihozápadní oblasti uzavřením míru s kmeny Kurů a Zemgalů (jejich území ležely jihozápadně od Rižského zálivu). Tyto oblasti ani mírové dohody však nebyly stabilní, za Albertova života nedošlo k trvalému udržení kontroly nad nimi. Dá se říci, že biskupova vláda a vliv řádu na jihozápadním směru zůstaly vymezeny tokem Daugavy.⁸⁴

Ačkoli byl řád mečových rytířů založen již roku 1202, až do roku 1205 nenajdeme žádnou zmínku o jejich přímém zapojení do válečného konfliktu. Pravděpodobně totiž zpočátku existoval řád pouze oficiálně, ale nedisponoval žádnými členy. Zřejmě až na podzim 1204 dorazila do Rigy první malá skupina řádových rytířů coby základ místního konventu.⁸⁵ V únoru roku 1205 však z jihu přes Livonsko vedly své tažení litevské kmeny, aby zaútočily na Esty. Při svém průjezdu zpustošily oblast Zemgalska a údajně zničily také jakousi bezvýznamnou německou osadu. Vůdce Zemgalů se obrátil na mečové rytíře se žádostí o pomoc. Řád s pomocí váhal, neboť biskup Albert byl v té době mimo Livonsko, ale nakonec pomohli připravit na Litevce léčku. Přestože bylo litevské vojsko v přesile, zaleklo se mnohem lépe vyzbrojených rytířů a obrátilo se na útěk. Tak došlo k první bitvě, jíž se přímo zúčastnili mečovní rytíři. Po této epizodní účasti se řád opět stáhl do pozadí.⁸⁶

⁸² ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 25-26.

⁸³ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 63.

⁸⁴ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 68.; ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 29.

⁸⁵ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 54.

⁸⁶ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 48.; BENNINGHOVEN. S. 68-70.

V průběhu roku 1205 se biskupovi podařilo rozšířit území dále do vnitrozemí podél toku Daugavy až k hranicím ruského knížectví u pevnosti Kokenhusen (jinak také Koknese nebo Kukenois na pravém břehu Daugavy, zhruba 100 km východně od Rigy), když německé vojsko vypálilo nedaleké livské pevnosti Lennewarden a Ascheraden (jinak též Aizkraukle, leží na pravém břehu řeky Daugavy u místa, kde se do ní vlévá přítok Lauce) a zlomilo jejich odpor. Řád mečových rytířů v těchto menších bitvách není konkrétně zmíněn, jelikož jejich početní zastoupení v této velké armádě nebylo významné, ale pravděpodobně se jich zúčastnily.⁸⁷

Na přelomu května a června roku 1206 se mečovní rytíři opět zapojili do bitvy. Kníže Vladimir z Polocku totiž vyslyšel žádosti těch Livů, kteří si přáli vyhnat Němce ze své země, a rozhodl se zaútočit na pevnost Holm, která se nacházela jižně od Rigy na břehu řeky Daugavy. Biskup Albert v reakci na obsazení Holmu svolal mečové rytíře a vyslal je do boje. Zdroje uvádí, že jeho bojovníků nebylo více než 150, přesto však dokázali i díky lepší výzbroji proti velké přesile zvítězit.⁸⁸ Ani následující pokus Rusů o znovuzískání Holmu a tažení na Rigu se nesetkal s úspěchem, tudíž lze říci, že v zimě na přelomu let 1206 a 1207 bylo biskupské panství v oblasti livských kmenů s konečnou platností zajištěno.⁸⁹

V roce 1207 nebylo zcela jasné, kterým směrem se nyní bude ubírat křesťanská kampaň. Krátce před Vánoci však opět zahájili své tažení Litevci a 24. prosince vydrancovali biskupské území v okolí Treidenu (hrad severozápadně od Rigy na břehu řeky Gauja, známý rovněž jako Turaida). Měla to být jakási pozdní pomsta za porážku Litevců z roku 1205. Následující bitva byla prakticky prvním spojením místních národů od přijetí křtu

⁸⁷ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 70-71.

⁸⁸ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 59.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 71-73.

⁸⁹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 67.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 75.

v Livonsku. V biskupově armádě nebojovali jen mečovní rytíři, ale také němečtí vojáci, biskupovi služebníci i vazalové. Přestože na Litevce čekali v linii jejich návratu, nedokázali jim zabránit v nočním útěku přes řeku Daugavu. Druhý den je však dostihli hlouběji ve vnitrozemí u Ascheradenu a v divoké bitvě byli Litevci poraženi. I přes vítězství ale bylo jasné, že z jihu neustále hrozí nebezpečí.⁹⁰ Na přelomu let 1207 a 1208 se také otevřela cesta pro posun hranic Livonska podél toku řeky Daugavy, když Vetseke (rusky též Vjačko), původní majitel roubené pevnosti Kokenhusen, po nevydařeném pokusu o svržení německé nadvlády v Livonsku svou pevnost raději vypálil a uprchl do Ruska.⁹¹

Po odjezdu biskupa zpět do Německa roku 1208 došlo ke změně v bojích o jižní oblasti. Litevci měli být poprvé napadeni na svém vlastním území. Vůdce Zemgalů totiž požádal mečové rytíře o pomoc při odvetném útoku proti litevským kmenům, které neustále drancovaly jeho zemi. Nedočkal se však příliš velké podpory, na pomoc mu přišlo jen několik rytířů. Litevci byli o jejich plánech informováni, tudíž vesnice byly nalezeny prázdné a Němci se dostali do pro ně neznámé situace. Litevci na ně zaútočili ze svých úkrytů v okolní divočině, malé vojsko rozprášili a někteří rytíři padli či byli zajati. Tato bitva nepatří mezi ty významné, ale poukazuje na skutečnost, která se později ukázala jako velmi podstatná - totiž že těžkopádnost mečových rytířů v plátové zbroji v kombinaci s těžkým terénem litevského území a jiným způsobem boje může bitvu rozhodnout v neprospěch rytířů. Kromě toho rytíři zjistili, že tyto nepřátele neporazí tak snadno jako všechny předchozí a v budoucnu vedli další boje v této oblasti spíše defenzivně v rámci obrany hranic, nikoli coby útoky s cílem území dobýt. K zaměření na defenzivní boj na jižní hranici vedl také nový cíl křesťanské kampaně, a sice severní oblast

⁹⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 71-73.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 85.

⁹¹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 77.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 89.; TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 11-12.

osídlená estonskými kmeny. Naprostá většina útočné síly se nyní přeskupila právě tam. Tato defenzivní taktika na jižní hranici však platila jen po určitou dobu. Později se sem ofenziva řádu mečových rytířů zaměřila znovu.⁹²

7.2. Podrobení severní oblasti

V létě roku 1207 zasáhl do běhu událostí v pobaltské oblasti dánský král Waldemar II., když po přípravách trvajících tři roky zaútočil na estonský ostrov Ösel. Jeho úmyslem nebylo jen toto území vyrabovat, ale zejména vytvořit zde záchytný bod a bezpečnou základnu pro loďstvo. Nedokázal však těchto cílů dosáhnout, jelikož nenašel žádné vojáky, kteří by byli ochotní zůstat ve zdejší pevnosti přes následující zimu. Nevědomky ale pomohl biskupovi Albertovi a jeho rytířům. Estové se soustředili na přípravu proti dánskému vojsku a neposkytli tak pomoc livským kmenům a Rusům.⁹³ To byl první náznak snahy o ovládnutí severních oblastí Pobaltí, ačkoli tentokráte nevyšel ze strany biskupa ani řádu.

Samotný biskup se na území estonských kmenů zaměřil až v létě 1208. Nejprve k nim vyslal posly s požadavkem o náhradu škody za všechno zboží, které dříve ukradli od obchodníků. Tuto žádost však Estové naprosto ignorovali a odmítali i mírové dohody.⁹⁴ Mečovní rytíři povolali posily Livů i Latgalů a podnikli tažení na území zvané Ugandi (ležící mezi východním břehem Vireckého jezera a západním břehem Pskovského jezera, dnes území Estonska), konkrétně pak proti nejdůležitější pevnosti Odenpah (také známo jako Otepää, dnes město v jižním Estonsku v kraji Valgamaa, zhruba 45 km jižně od Tartu), kterou vypálili. Válka o Estonsko trvajícím s přestávkami šestnáct let začala. Válka se rozšířila i na území Sakalů, kde proti sobě stáli Latgalové a Estové. Ztráty byly na obou stranách a válka nebrala konce, až

⁹² *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 80-82.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 88-89.

⁹³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 64.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 75-76.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 80.

⁹⁴ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 84.

zasáhl správce Treidenu Hermann a uzavřel s Esty roční příměří. První střet tak skončil bez jasného vítěze.⁹⁵

Během roku 1210, kdy již vypršel mír uzavřený s Esty, vypukly boje na mnoha místech v podstatě zároveň. Biskup byl od dubna opět v Německu, kde povolával do služby nové vojáky, a poté jeho cesta pokračovala do Říma, a jak se zdá, tentokrát s ním zřejmě odjel i velmistr Volkwin.⁹⁶ Mečovní rytíři tudíž museli vzít věci do svých rukou. Museli ubránit pevnost Kokenhusen, na kterou zaútočili Litevci. V červenci Kurové neúspěšně obléhali Rigu, kde kvůli nedostatku bojovníků museli na hradbách obsluhovat zbraně dokonce i ženy. Poté, co situaci dostali pod kontrolu, obsadili mečovní rytíři pevnost v Odenpah a vypálili ji. Estové potom podnikli odvetný útok a několik dní obléhali hrad Treiden. Mečovní rytíři potřebovali získat spojence, který by jim zajistil pomoc v případě podobných kritických situací. Vyslali proto řádového rytíře Arnolda ke knížeti polockému, se kterým úspěšně uzavřel dohodu.⁹⁷ Díky této dohodě se od nynějška mohl naplno a bez překážek rozvinout útok proti severnímu území. Ihned během zimy podnikli spolu s ruskou armádou tažení do estonské oblasti Sontagana (jinak také Sontackele, západní pobřeží Estonska, dnešní provincie Lääne), vyrabovali celé území a poté uzavřeli s místními kmeny mírovou dohodu. Tím však jejich plán nekončil. Mečovní rytíři totiž chtěli využít příležitost a uzavřít dohody s místními kmeny ve vícero oblastech jako první ještě před biskupovým návratem. Proto se po krátkých přípravách vydali 25. března 1211 na pochod do jižní části Estonska. Jejich cílem byla pevnost Fellin (jinak také Viljandi), centrum oblasti Sakala. Estové odmítli přijmout křest a dali přednost boji. Obléhání trvalo šest dní. Němci museli využít i válečných strojů - pohyblivé obléhací věže, aby Esty přinutili ke kapitulaci, pokřtili je a vysvětili jejich příbytky. Poté stáhli vojsko zpět.

⁹⁵ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 86.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 95.

⁹⁶ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 105.

⁹⁷ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 100.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 106-107.

Tento průběh boje byl naprosto typický pro celé dobývání Estonska. Na začátku dubna se k mečovým rytířům donesly zvěsti o plánovaném útoku Estů na centrální a nejdůležitější bod, na Rigu. Do odvetných útoků se zapojili Sakalové, Ōselané i estonské kmeny z oblasti Ugandi. Mečovní rytíři vyčkávali na návrat biskupa a s ním i na posily. Krátce poté, co biskup skutečně dorazil, zaútočili Estové s poměrně velkou armádou na Treiden. Mečovní rytíři a nové německé posily vyjeli na pomoc Treidenu a v následné bitvě dokázali Esty porazit. Podle Jindřicha z Lotyšska v tomto boji měly padnout téměř dva tisíce Estů.⁹⁸

Během následující zimy a dalšího roku docházelo k opakovaným nájezdům Sakalů a dalších estonských kmenů. Mečovní rytíři stejně vytrvale odpovídali menšími či většími odvetnými útoky. Následně podnikli velký útok opět do oblasti Ugandi. O tomto nájezdu se doslechl novgorodský kníže Mstislav a zahájil tažení proti nim. Německou armádu již ovšem nezastihl, obrátil se proto k pevnosti Warbole v oblasti Harrien (severní část dnešního Estonska) a obléhal ji. Místní se nakonec vykoupili vysokým tributem. V průběhu roku se podařilo uzavřít s Esty mír, který měl trvat tři roky.⁹⁹

Klid zbraní, který měl nastat v Livonsku od léta roku 1212 do začátku roku 1215, však byl narušen třemi vpády Litevců a dvěma taženími proti gerzickému knížeti (Gerzika, známé též jako Jersika, ruské knížectví na východě dnešního Lotyšska). Litevci na počátku roku 1213 vypověděli mír a zaútočili na Kokenhusen a na další pevnosti. Jejich útoky se opakovaly i v následujících dvou letech, v některých případech pak měli podporu od knížete Vsevoloda z Gerziky. Proto také mečovní rytíři podnikli odvetné tažení proti jeho městu a vyrabovali jej. V průběhu jara 1215 se mečovými rytíři po několikadenním obléhání pevnosti Lehola (jinak též Leole,

⁹⁸ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 105-107.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 108-112.

⁹⁹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 119.

na severu Estonska, zhruba 35 km západně od Tallinnu) podařilo dohodnout s místními kmeny mírové podmínky a podrobit si území Sakaly.¹⁰⁰

Jak se období tříletého míru chýlilo ke konci, začínalo být jasné, že se válka o estonská území opět brzy rozhoří. Estové připravovali velké vojsko, do kterého patřila i velká lodní flotila Öselanů. Veškeré pevnosti byly nově opevňovány. Některé zdroje uvádějí, že Estové disponovali armádou o síle zhruba šesti až sedmi tisíců mužů.¹⁰¹ Mečovní rytíři a jejich spojenci měli mít podle kroniky Jindřicha z Lotyšska armádu kolem šesti tisíc mužů.¹⁰² Početně byla obě vojska tedy poměrně vyrovnaná. Původní plán Estů zahrnoval útok na Livonsko ze tří směrů - jedna část jejich armády měla zablokovat řížský přístav a oblehnout město; druhá měla zaútočit na Treiden; a konečně třetí měla drancovat celé území tak, aby se Livové a ostatní kmeny nemohli spojit a pomoci Rize. Ani na jedné frontě se však Estům nepodařilo plány zrealizovat a museli se stáhnout zpět na svá severní území.¹⁰³

Na počátku roku 1216 vyrazili mečovní rytíři na sever znovu, tentokrát oblehli pevnost Sontagana a donutili obyvatele přijmout křest a mírové podmínky. Poté se obrátili k Öselu, kde pouze rabovali, neobsadili žádnou pevnost. Přesto však to bylo poprvé, co se hrozba síly mečových rytířů dostala k do té doby nepodrobeným a neohroženým obyvatelům Öselu.¹⁰⁴ V té době už severní hranice livonského státu dosáhly hranice Revalu na samém severním pobřeží Estonska, tedy až k Finskému zálivu.

Následně, na konci roku 1216 a v průběhu roku 1217, se do dění vložili Rusové, kteří reagovali na šíření katolické víry ve svém těsném sousedství.

¹⁰⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 139-140.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 127.

¹⁰¹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 135.

¹⁰² *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 143.

¹⁰³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 142-143.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 137.

¹⁰⁴ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 154.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 138.

Nebyli ochotní smířit se se ztrátou vlivu nad oblastmi, které jim odváděly pravidelné poplatky a které mohli sami přivést k vlastní pravoslavné víře. Oblehli pevnost Odenpah, ale s pomocí mečových rytířů je posádka pevnosti dokázala odrazit. V lednu 1217 naopak německé vojsko vydrancovalo okolí Pskova. Estové z čerstvě dobytých území však uzavřeli s Rusy spojení a o měsíc později, přesně 8. února, byla pevnost Odenpah znovu v obležení. Tentokrát však byla nepřátelská přesila příliš velká a mečovní rytíři byli donuceni slíbit stažení vojska z jižních částí Estonska, aby jim byl umožněn volný odchod z pevnosti.¹⁰⁵ Před pevností se totiž objevilo vojsko čítající téměř dvacet tisíc mužů.¹⁰⁶ Tento úspěch povzbudil Esty v jejich snaze zbavit se definitivně německé nadvlády nad estonským územím. Zejména jeden z estonských vůdců, zvaný Lembitu, svolal armádu ze Sakaly a dalších oblastí Estonska a měl přislíbenou pomoc také od novgorodského knížete. Mečovní rytíři a jejich spolubojovníci se však o jeho armádě doslechli a vytáhli proti němu. Obě vojska se střetla dříve, než kníže z Novgorodu stihl dorazit se svým vojskem. K následné bitvě na řece Pale, kde se utkala armáda německých rytířů, Livů a Latgalů s vojskem estonských kmenů, došlo 21. září 1217 a stala se nejvýznamnější bitvou při dobývání Estonska. Mezi více než tisícem padlých Estů byl také kníže Lembitu. Tak padla i nedaleká estonská pevnost Fellin.¹⁰⁷ Na zimu tohoto roku byl naplánován útok na ostrov Ösel, ale vzhledem ke slabé zimě, během níž moře nepokryl dostatečně silný led, byl nájezd odložen na jaro příštího roku.

Konečně v březnu 1218 mohli mečovní rytíři podniknout dlouho ohlašovaný nájezd do oblastí kolem Öselu, které vydrancovali. Některé části Estonska se rozhodly přijmout křest a připojit se k Livonsku. Biskupové Livonska se také během tohoto roku obrátili na dánského krále a požádali ho

¹⁰⁵ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 160.; ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 27.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 141.

¹⁰⁶ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 141.

¹⁰⁷ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 27.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 145-146.

o pomoc se zastavením estonských útoků. Jelikož Ösel byl odedávna oblastí dánského zájmu, Waldemar jim rád pomoc přislíbil. Jeho zájem byl o to větší, jak se livonský stát rozrůstal a začínal zasahovat do starých dánských sfér vlivu, což se samozřejmě dánskému králi příliš nelíbilo.¹⁰⁸

Tak tedy do historie Livonska zasáhl dánský vliv znovu. Král Waldemar se s požehnáním papeže¹⁰⁹ v létě roku 1219 vylodil na severním pobřeží Estonska se svými 1500 bojovníky. Na jihu se připravoval biskup Albert s mečovými rytíři a německými posilami. Dánský král nečekal na biskupovu armádu a zaútočil jako první. Za svůj cíl si vybral pevnost Reval (jinak též hradiště Lindanisa), kterou 15. června dobyl. Na jejím místě pak začal stavět novou pevnost, ve které zanechal trvalou posádku. Po celý rok byla zdejší posádka pod útoky Estů, ale dokázala ji udržet. Dnes tuto pevnost známe jako hlavní město moderního Estonska Tallinn. Brzy poté Waldemar ovládl velkou část severního Estonska, když získal oblasti Revalu, Harrienu a některé další.¹¹⁰

V dubnu 1221 byli Dánové v Revalu po dobu 14 dnů obleženi öselským vojskem, které se jim nakonec podařilo zahnat. Estové byli potrestáni uvalením několikanásobně větších daní a mnoha dalších reparací, což však vedlo jen k posílení nenávisti proti jejich nadvládě. První pokus o povstání proti Dánům však úspěšný nebyl.¹¹¹ V průběhu roku porušili mír uzavřený před čtyřmi lety u pevnosti Odenpah Rusové, když zaútočili na mečové rytíře v Treidenu a Wendenu. Jakmile se Rusové doslechli, že řád svolává armádu k odvetnému

¹⁰⁸ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 164.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 144, 153.

¹⁰⁹ *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Bd. III., Nachträge zu Band I u. II., VON BUNGE, Friedrich Georg (ed.), Reval, 1857, dok. č. 49, s. 2. (dále jen LECUB III)

¹¹⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 173-174.; ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 27.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 156.; BOGDAN. *Řád německých rytířů*. S. 94.

¹¹¹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 196.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 173.

úderu, stáhli se zpět. Na přelomu podzimu a zimy mečovní rytíři vydrancovali novgorodské knížectví a pomstili ztráty z předchozích ruských nájezdů.¹¹²

V létě roku 1222 se dánský král rozhodl dobýt poslední svobodnou oblast Estonska - ostrov Ösel. První öselský útok na nedostavěnou pevnost, kterou tam Waldemar začal stavět, dokázali Dánové s pomocí mečových rytířů a německých posil ještě odrazit.¹¹³ Poté, co se dánský král vrátil do Dánska, však öselská armáda zaútočila znovu, tentokrát také pomocí kopíí německých válečných strojů. Dánská posádka byla nucena se vzdát, předat pevnost Öselanům a odtáhnout do Revalu. Tento úspěch se rychle rozšířil mezi místními obyvateli a povzbudil je ke druhému povstání nejen proti dánské, ale již i proti německé nadvládě. Estonské kmeny se obrátily znovu na své staré spojence z Ruska a s příslibem jejich pomoci začaly vytlačovat Němce ze svého území. Pevnost Reval však ani přes velkou snahu dobýt a zničit nedokázali.¹¹⁴ Toto druhé povstání Estů probíhalo mezi lety 1222 až 1224. Ačkoli to na konci roku 1222 vypadalo, že situaci v Estonsku se nepodaří dostat zpět pod kontrolu a ztráta celého dříve dobytého území se zdála nevyhnutelná, v průběhu následujícího roku se vývoj událostí začal obracet k lepšímu.¹¹⁵

Mečovní rytíři v roce 1223 zahájili tažení do Estonska, aby zlomili odpor estonských kmenů a aby získali jak pro sebe, tak pro biskupa zpět téměř ztracenou zemi. V srpnu oblehli pevnost Fellin, jejíž estonští obránci kapitulovali 15. srpna. Poté se obrátili do oblasti Sakaly, kterou získali téměř bez boje. Postupně dostali zpět pod kontrolu jižní a střední oblasti Estonska

¹¹² *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 176-177.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 174.

¹¹³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 206.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 179.

¹¹⁴ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 217.; ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 28.

¹¹⁵ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 28.

a podařilo se jim německou nadvládu nad územím opět upevnit.¹¹⁶ V roce 1224 bylo Estonsko znovu sjednoceno s výjimkou pevnosti Dorpat. Rusko-estonská posádka tuto pevnost tvrdě hájila až do léta 1224, kdy ji mečovní rytíři konečně také dobyli.¹¹⁷ Po získání Dorpatu vybudovali mečovní rytíři mohutně opevněné sídlo ve Fellinu, kde postavili kostel a nechali zde kněží pro další šíření víry. Rusové konečně uznali, že katoličtí křesťané si své postavení v Estonsku dokázali znovu uhájit a uzavřeli s Rigou mír.¹¹⁸ V následujícím roce po téměř 40 letech zavládl v Livonsku mír. Od příchodu prvního biskupa v oblasti neustále docházelo ke vnitřním konfliktům nebo nájezdům z Litvy. Nyní bylo území konečně sjednoceno.

Od roku 1225 pobýval v Livonsku papežský legát Vilém z Modeny a upravoval majetkové poměry mezi řádem mečových rytířů a biskupem, stejně jako mezi Livonskem a Dánskem.¹¹⁹ Když se roku 1226 Vilém chystal k odjezdu zpět do Říma, stal se svědkem toho, jak Öselané vezou kořist a zajatce ze Švédska. Došel k závěru, že je nutno öselské pohany potrestat a na rok 1227 naplánoval útok na toto poslední svobodné, nepodrobené estonské území. V lednu 1227, když moře pokryla dostatečně silná vrstva ledu a ostrov nemohl těžit ze své dosavadní výhodné izolovanosti, vytáhla velká armáda na ostrov Ösel. Jindřich z Lotyšska ve své kronice mluví o dvaceti tisících mužů.¹²⁰ Tento údaj je pravděpodobně poněkud nadsazený. Jiné zdroje uvádí o něco méně, zhruba třináct tisíc vojáků.¹²¹ I to je ovšem úctyhodný počet bojovníků. Tentokrát se výpravy osobně zúčastnil i biskup Albert a biskupové dalších oblastí. To jen dokládá výsadní význam tohoto tažení

¹¹⁶ *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Bd. I., 1093-1300, VON BUNGE, Friedrich Georg (ed.), Reval, 1853, dok. č. 70, s. 15. (dále jen LECUB I)

¹¹⁷ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 28.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 186-187.

¹¹⁸ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 228.

¹¹⁹ LECUB I, dok. č. 79, 82, 89, s. 17, 18, 20.; LECUB III, dok. č. 84, 93; s. 3, 4.

¹²⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 239.

¹²¹ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 28.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 218.

pro křesťanskou církev.¹²² 29.ledna armáda dospěla k předsunuté pevnosti Muhu (jinak také Mona nebo Moon) ležící severovýchodně od Öselu. Dobytí této pevnosti po šestidenním obléhání mělo zřejmě rozhodující význam. Němci, poučení zrádnou povahou Estů, odmítli ušetřit pevnost a raději ji vypálili do základů. Poté pokračovali v tažení na samotný ostrov Ösel a oblehli pravděpodobně nejsilněji opevněnou pevnost celého ostrova jménem Waldia. V tomto případě však už zdlouhavé obléhání a dobývání nebylo třeba, místní obyvatelé již věděli o osudu pevnosti Muhu a ihned se německé armádě vzdali.¹²³ V následujících týdnech se zde údajně nechalo pokřtít na dvacet tisíc lidí.¹²⁴ Dobytím Öselu bylo definitivně potlačeno estonské povstání na místě, kde původně vypuklo vyhnáním dánských vojáků, a zároveň tímto vítězstvím bylo dokončeno podrobování Estonska.

Poté řád mečových rytířů obrátil svoji pozornost zpět k problematické jihozápadní hranici, kde ležela území Kurů a Zemgalů. Boje o toto území se protáhly až do roku 1230, jelikož Kurové, známí jako výborní mořeplavci, se ukázali být stejně dobrými bojovníky i na pevnině a řádu dlouho odolávali. Kurský vůdce Lamikis se snažil zachránit své území před mečovými rytíři a uzavřel smlouvu s papežským legátem Baldwinem, v níž se zavázal přijmout z rukou papeže křest, stát se jeho vazalem a založit ve své zemi kuronské biskupství za poskytnutí královského titulu. Tím by zamezil řádu v jeho mocenských ambicích. Tato připravovaná smlouva však již nedošla naplnění, neboť řád nehodlal ztratit svou kořist. Rytíři vpadli do Kuronska a začátkem 30. let odpor Kurů zlomili.¹²⁵ Řád v této oblasti zaujal naprosto hegemonné postavení. Nejdéle ze všech pobaltských kmenů vzdorovali řádu mečových rytířů Zemgalové, kteří se ukázali jako velice šikovní diplomati. Uměli

¹²² BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 218.

¹²³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 240-244.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 219.

¹²⁴ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 219.

¹²⁵ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 258-259.

dokonale využívat sousedství rytířského řádu i Litevců. Zpočátku, mezi lety 1204-1208, vystupovali Zemgalové jako spojenci řádu, který jim zaručil ochranu proti litevským nájezdům. Když si je pak mečovní rytíři chtěli podrobit, probíhali boje se střídavými úspěchy několik let, dokud vůdce Zemgalů v roce 1229 nezemřel. I přesto však Zemgalové dokázali nájezdům řádu odolávat až do roku 1231. Ani po tomto roce však nebylo jejich území stále ještě plně pod kontrolou a docházelo zde k příležitostným vzpourám.¹²⁶

Následující bitva je velice důležitým mezníkem v historii řádu. Jednalo se o takzvanou bitvu u Dombergu, což je německý název pro vrch Toompea, na kterém byl postaven hrad Reval. Právě u něj se totiž v roce 1233 střetli mečovní rytíři s vojskem papežského legáta Baldwina, který do řádového panství dorazil, aby řádu odejmul právě hrad Reval, který si spolu s celým severním Estonskem přivlastnili navzdory rozhodnutí dřívějšího legáta Viléma z Modeny. V krvavém boji bylo Baldwinovo vojsko zatlačeno na hřbitov blízkého kostela, kde se dostalo pod útok z osmi směrů a bylo poraženo. V této bitvě mečovní rytíři jednoznačně zvítězili, ale udělali zásadní chybu - troufli si Baldwina zajmout.¹²⁷ Následky tohoto jejich chování budou popsány v kapitole věnující se diplomatickým a vrchnostenským sporům.

Když řád získal území Kurů a Zemgalů, velmistra to povzbudilo v jeho úmyslu otevřít si cestu k Prusku, aby livonské území těsně sousedilo s oblastí, kde působili němečtí rytíři. Předpokládal, že to podpoří jeho snahu o sloučení řádů. Na rok 1236 proto připravoval tažení na oblast Žmud' (Žemaitsko, Samogitie, Žemaitija, jinak také dolní Litva). Na pomoc mu přišli němečtí vojáci, spojenci z řad místního obyvatelstva a menší počet válečníků ze Pskova. Celkem měl k dispozici vojsko o síle asi 1200 mužů.¹²⁸ Volkwin tuto oblast vybral proto, že se obával nového litevského knížete Mindaugase

¹²⁶ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30.

¹²⁷ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 295-296.

¹²⁸ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 328.

a nebyl si zcela jist, zda na takový cíl má dostatečné síly. Žmud' ležela poměrně daleko od knížecího hlavního sídla, tudíž věřil, že se jim podaří rychlý útok a ještě rychlejší návrat.

Zpočátku se zde mečovým rytířům poměrně dařilo, místní obyvatelstvo se vyhýbalo otevřenému střetu.¹²⁹ Poté se ale Litevci spojili se Zemgaly a při návratu vojska mečových rytířů z jednoho z jejich nájezdů na ně zaútočili ze zálohy. Velkou roli sehrál jistě okamžik překvapení z nečekaného útoku, ale hlavně bažinatý terén u řeky Saule (nedaleko dnešního litevského města Šiauliai). V něm mečovní rytíři nemohli využít výhody své těžké jízdy, neboť jen samotné brnění vážilo téměř 60 kilogramů, nepočítaje další váhu pancíře jejich koní. Není proto divu, že se koně v místních bažinách nemohli pohybovat, topili se, a mečovní rytíři museli bojovat pěšmo. Všechny tyto nevýhody spolu s výraznou litevskou přesilou tuto bitvu rozhodly a mečovní rytíři 22. září 1236 utrpěli katastrofální porážku. Padl zde velmistr řádu Volkwin a dalších 48 rytířů řádu a přes 500 pěších vojáků.¹³⁰ Přežili v podstatě jen ti, kteří se drželi v zadních řadách vojska. Z této prohry se již řád mečových rytířů nikdy nevzpamatoval.¹³¹ Touto bitvou skončila existence samostatného řádu mečových rytířů a jejich řádového panství.

7.3. Vznik a význam řádových hradů

Řád mečových rytířů měl velkou oporu ve svých hradech, které rytířům usnadňovaly boje v Livonsku. V průběhu svého působení na území Livonska založil celou řadu řádových hradů, velmi často na místě původních hradišť či pevnůstek místních kmenů. Po většině z těchto hradů dnes zůstala soustava zřícenin podél toku řeky Daugavy. Biskup Albert dobře chápal, že potřebuje na dobytém území vybudovat jakési záchytné body, které jemu a jeho mečovým rytířům pomohou v obraně proti útokům pohanů a nepřátel církve.

¹²⁹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 340.

¹³⁰ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 347.

¹³¹ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 341-346.; TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 17.

Přinejmenším mohly umožnit včas varovat oblasti, které mohly být ohroženy. K takové komunikaci bylo nutné vytvořit řetězec hradů rozmístěných kolem řeky. Zároveň se do nich mohly uchýlit jednotky a přepadnout nájezdníky na jejich zpáteční cestě.¹³²

V pobaltské oblasti se mečovní rytíři setkali s místními tradičními dřevěnými pevnostmi. Zpočátku tuto praxi přejali jako nejrychlejší způsob pro zajištění nově získaných oblastí, než mohli zahájit výstavbu kamenných hradů. Zároveň je k tomuto kroku přivedl fakt, že v této oblasti bylo dřevo snadno dostupným materiálem. Obvykle byl kolem pevnosti navršen obranný val a ještě hradby z vodorovně poskládaných trámů, které byly zajištěny kůly svislými.¹³³

Když později přešli ke stavbě hradů kamenných, nedávali důraz na zvláštní propracovanost. Spíše se zaměřovali na charakter místa a přírodní zvláštnosti, které mohly být využity pro posílení obrany hradu. Velice často využívali vodní překážky nebo skalní ostruhy nad soutokem řek. Základem byly velice silné svislé kamenné zdi, které byly ještě zvyšovány dřevěnými konstrukcemi na vrcholu, navíc bývaly často obehnané příkopem. Postupem času se součástí hradů a jejich opevnění staly rohové věže. Díky nim vznikla bezpečná nádvoří, kde se mohly stavět další budovy jako sklady, obytné prostory a podobně. Přinejmenším jedna taková rohová věž obvykle hrála roli hlásky, kde obránci hradu mohli najít poslední útočiště v případě, že útočníci již překonali hradby.¹³⁴

Role hradů se odlišovala podle toho, v jaké oblasti se nacházel. Na východní hranici čelily velkým, ale předem obvykle prozrazeným útokům, které navíc byly méně časté. Hradů zde proto bylo méně a byly vybudovány v jistém odstupu od hranic. Oblast jižní hranice byla naopak pod útoky

¹³² TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 9-10.

¹³³ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 24-25.

¹³⁴ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 25-26.

mnohem častěji, ale také byly vedeny výrazně menší silou. Hrady podél Daugavy zase měly ochranný význam pro kmeny, které žily na sever od této řeky. Západní hrady pak jistily cestu do oblasti Kuronska.¹³⁵

Zdejší hrady nebyly zamýšlené a stavěné tak, aby vyloženě dokázaly zastavit útok. Fungovaly hlavně jako vojenské základny, ze kterých mečovní rytíři vyjížděli na hlídky po okolí, a měli tak lepší možnost odhalit nepřátelské úmysly a připravit se k válce. Řád mečových rytířů se pokoušel vytvořit síť hradů vzdálených od sebe na takovou vzdálenost, aby ji posádky mohly opravdu bezpečně kontrolovat. Praxe vypadala tak, že v centru Livonska se budovaly hrady dosti blízko sebe a s rostoucí vzdáleností od hlavních sídel se hustota hradů zmenšovala.¹³⁶

Mečovní rytíři využívali několik způsobů, které jim dávaly alespoň malou výhodu proti případným útočníkům. Jejich základním úspěchem byl fakt, že kameny jejich hradů byly spojeny maltou. To bylo něco, co místní obyvatelé neznali. Dalším účinným obranným nástrojem byly takzvaní ježci, kterými se mohlo posypat určité území. Byly to železné nástrahy se čtyřmi hroty, přičemž jeden trčel vždy vzhůru. Tento způsob by se vzdáleně dal přirovnat k dnešnímu zaminování oblasti.¹³⁷

V následujícím seznamu hradů jsou zahrnuty jen ty nejdůležitější hrady z doby, kdy řád mečových rytířů existoval jakožto samostatný řád. Popis se věnuje jejich základní charakteristice a jejich stavu v současnosti.

¹³⁵ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 35.

¹³⁶ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 36.

¹³⁷ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 50-52.

RIGA

Jednou z nejdůležitějších pevností na území Livonska byl samozřejmě hrad mečových rytířů v Rize, kde byl jejich řád založen. Zdejší kaple byla zasvěcena svatému Jiří, podle nějž dostal jméno celý hrad.¹³⁸ Vše, co z hradu Svatého Jiří dodnes zbylo, je budova bývalé hradní kaple. Půdorys kaple je protáhlý obdélník, jeho nejstarší dochovanou částí je apside. Vzhledem k neustálým válkám během výstavby hradu nebylo možné těžít místní dolomit, tudíž se kameny musely dovážet loděmi z Německa. Cihly se vyráběly přímo na místě. Potom, co samostatný řád zanikl, přešel hrad do vlastnictví řádu německých rytířů, kteří jej rozšířili. V roce 1297 byl však zdemolován obyvateli města.¹³⁹

SEGEWOLD

Stavba tohoto hradu byla zahájena na přelomu let 1207 a 1208 v hlubokém zalesněném údolí na levém břehu řeky Gauja. Prakticky naproti přes řeku sousedil s biskupským hradem Treiden (neboli Turaida). Výstavba byla dokončena v roce 1226. Segewold je uváděn coby první hrad v Livonsku postavený řádem mečových rytířů.¹⁴⁰ Stavitelé zde využili každý kousek skalnaté plošiny, na které byl vybudován. Půdorys Segewoldu (jinak zvaný Sigulda) je v důsledku toho velmi nepravidelný, vymezuje ho pouze jeho základna. Budovy uvnitř se pro nedostatek místa nacházejí v těsné blízkosti hradeb nebo se o ně přímo opírají. Hrad byl v moderní době pečlivě restaurován, zejména jeho jižní strana, kde se nachází rovněž hlavní vchod, z levé strany chráněn věží. Vpravo od vchodu do pevnosti se nachází budova konventu řádu mečových rytířů. Za zmínku stojí také fasáda tohoto hradu,

¹³⁸ TUULSE, Armin. *Die Burgen in Estland und Lettland*. Dorpat, 1942. S. 32.

¹³⁹ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 39.

¹⁴⁰ TUULSE. *Die Burgen in Estland und Lettland*. S. 44.

kteřá je neobyčejně krásná. Nyní Segewold nabízí skvělou představu, jak řádové hrady vypadaly.¹⁴¹

WENDEN

Stavba Wendenu (zvaný též Cēsis) byla zahájena ve stejném roce jako v případě Segewoldu. Byl postaven o něco výše proti proudu řeky Gauja na místě původní pohanské pevnosti. Tento hrad poskytuje podrobné svědectví o etapách vývoje vojenských opevnění v Livonsku v průběhu staletí. Časem se změnil v mohutnou pevnost. Původní jádro hradu byla pravděpodobně jeho severozápadní část, ze které zbyly pouze sklepní klenby podzemí. Zde se také nacházela hradní síň a kaple. Po zániku řádu mečových rytířů a začlenění jejich zbylých členů do řádu německých rytířů, se hrad stal hlavním sídlem řádu¹⁴² a rozrostl se o další části a křídla, která mu dala typický vzhled konventu. Původně měl jen jednu věž v jižní části. V průběhu dalších staletí se rozloha hradu stále zvětšovala, během 15. století přibyla další věž a až v 16. století získal svou definitivní podobu, kterou doplnily další dvě věže. Nejvýraznější je jihovýchodní věž, zvaná Dlouhý Hermann. Ze tří stran byl obehnán mohutným opevněním, slabší západní strana byla chráněna hlubokou strží. V roce 1383 se Wenden stal dokonce součástí Hanzovní ligy a prosperoval až do obléhání Ivanem Hrozným roku 1577. Dnes z něj jsou rozsáhlé zříceniny, které dokládají jeho dávnou slávu.¹⁴³

¹⁴¹ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 12, 20, 62.

¹⁴² TUULSE. *Die Burgen in Estland und Lettland*. S. 46.

¹⁴³ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 41, 60.; VON SIVERS, Jegór. *Wenden, seine Vergangenheit und Gegenwart. Ein Beitrag zur Geschichte Livlands*. Nicolai Kymmel, Riga, 1857. Nachdruck: v. Hirschheydt, Hannover-Döhren, 1975. ISBN 3-7777-0852-6.

8 Diplomatické a vrchnostenské záležitosti a spory

Oblast Livonska byla původně zejména pod vlivem ruských knížectví, kterým zdejší kmeny odváděly poplatky za uchování míru. Proto si první křesťanský biskup Meinhard také vyžádal ono již zmiňované povolení, že smí v Livonsku zůstat, od knížete Vladimira z Polocku. S příchodem biskupa Alberta se však situace změnila. Ve chvíli, kdy roku 1205 území křesťanů dosáhlo hranic knížectví v Kokenhusenu, se začala nadvláda polockého knížectví nad oblastí dolní Daugavy pomalu rozpadat.¹⁴⁴

Po onom vítězství nad vojskem polockého knížete Vladimira v roce 1206 začalo být jasné, že se pomalu blíží čas, kdy se bude řešit otázka odměny řádu za jejich zásluhy a kdy mečovní rytíři začnou prosazovat svůj nárok na podíl ze získaných území a majetku. Je pravděpodobné, že už v té době biskup Albert provedl jistá preventivní opatření. Alespoň tomu nasvědčují jeho diplomatické a politické kroky, které učinil. V únoru 1207 totiž získal Livonsko jako říšské léno od římskoněmeckého krále Filipa Švábského, čímž své postavení v pobaltské oblasti značně upevnil. Mečovní rytíři mohli na tento biskupův krok reagovat pouze rozhodnutím, zda se stanou jeho placenou vojenskou silou nebo zda budou usilovat o vlastní mocenskou základnu. Jakou cestu si zvolili, ukázaly až další události.¹⁴⁵

Po nepříliš úspěšném pokusu dánského vojska o získání Öselu v roce 1207 přijel do Rigy lundský arcibiskup, který zde za nepřítomnosti biskupa Alberta strávil zimu v těsném sousedství řádu mečových rytířů. Pro řád se v tu chvíli otevřela možnost stát se součástí vyšší politiky. Zde pravděpodobně můžeme hledat počátky pozdějšího spojení mezi řádem, lundským arcibiskupem a králem Waldemarem. Krátce poté se do Rigy vrátil také biskup Albert a řád se na něj neprodleně a opakovaně obrátil se žádostí o třetinový

¹⁴⁴ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 71.; SELART. *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*. S. 56-58.; CHRISTIANSEN. *The Northern Crusades*. S. 90.

¹⁴⁵ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 74.; ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 29.

podíl na nejen doposud získaném livském území, ale i na území získaném v budoucnu. Jen stěží mohli mečovní rytíři svoje nároky podpořit vlastní vojenskou silou, biskup získal opět dostatečný počet vojáků v Německu. Ovšem je možné, že už tehdy pohrozili, že vstoupí do služeb lundského arcibiskupa. Ostatně zakladatel jejich řádu Theodorik měl sám vazby k dánské kurii. Biskup Albert zpočátku jejich požadavkům odolával a nehodlal ustoupit. Možná počítal s pomocí od říšskoněmeckého krále Filipa. Vzhledem k tomu, že však nemohl mečové rytíře postrádat, nakonec přece jen ustoupil. Přijal jejich požadavek, ale co se týkalo rozdělení budoucích území, připojil diplomatickou výmluvu - totiž že nemůže dát to, co nemá.¹⁴⁶

Livonsko bylo tedy rozděleno na tři části¹⁴⁷, ale i v tomto dělení projevil biskup svou malichernost a sobeckost. Nerozdělil totiž toto území jakožto celek. Řádu přidelil pouze oblast kolem řeky Gauja a oblast Metsepole, tedy východní pobřeží Rižského zálivu, přičemž pravý břeh Gauji zůstal ve vlastnictví biskupa, stejně jako dvě třetiny Metsepole. V okolí řeky Daugavy, nejdůležitějším území, jim přislíbil zisky až později. Ačkoli si mečovní rytíři právě v této oblasti během dlouholetých bojů dávno získali svůj nárok na podíl, biskup Albert je odbyl jen těmito drobnými částmi, zřejmě aby získal čas. Zjevně se pokoušel využít výhod, které mu plynuly z jeho postavení místního šlechtice, aby řádové teritorium udržel pod svou nadvládou. Právě v této době se naplno projevil dualismus mezi světskými a duchovními záměry, které se v Livonsku uskutečňovaly. Tento vnitřní konflikt, který v pobaltské oblasti zuřil, nebyl řešen zrovna nejlepším způsobem a dá se říci, že byl jednou z příčin rozpadu Livonska v raném novověku. Pravdou ovšem je, že bez řádu mečových rytířů by křesťanské Livonsko pravděpodobně nemělo šanci vzniknout, jelikož biskupská moc byla v prvních letech příliš slabá a musela by

¹⁴⁶ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 76-78.

¹⁴⁷ ARNOLD. *Livland als Glied des Deutschen Ordens*. S. 24.

se spoléhat pouze na vojáky, kteří do země přijížděli s cílem odčinit své hříchy bojem za šíření víry.¹⁴⁸

Ze záznamů o obchodu s obilím vyplývá, že každé podrobené území mělo povinnost odvádět svému vlastníkovi nejen určitý obnos peněz jakožto daně, ale také určitý podíl výnosu svých polí.¹⁴⁹

Dle kanonického práva byl řád povinen jakožto leník odvádět jednu čtrnáctinu svých příjmů biskupovi, ovšem Albert ve skutečnosti nikdy neprovedl investituru řádu. Mečovní rytíři nikdy nebyli uvedeni v držbu léna jako vazalové Alberta. Byli však biskupovi podřízeni z rozhodnutí papeže a svá území získali na základě vynucené dohody. Dá se říci, že mezi biskupem a řádem neexistovala od roku 1206 žádná valná důvěra, což se nijak nezměnilo pravděpodobně až do Albertovy smrti. Byli schopni spolupracovat, ale vztahy zůstávaly navzájem dosti chladné a spíše spolu soupeřili.¹⁵⁰

V roce 1209 vystavěl biskup Albert kamenný hrad Kokenhusen na místě původní vypálené pevnosti, čímž vznikl opevněný bod pro jihovýchodní směr křesťanské kampaně. Jedna třetina tohoto hradu a přilehlého území připadla řádu mečových rytířů. Ve stejném roce pak došlo k velice nepříjemné události, v jejímž pozadí hrál roli onen dlouhotrvající vnitřní spor mezi zájmy biskupa Alberta a řádu. V té době zastával funkci velitele hradu Wenden jistý Wickbert. Velmistr řádu Wenno však zjistil, že Wickbert straní biskupovi, což ho vedlo k nahrazení Wickberta jiným, spolehlivějším členem řádu a vyhnání Wickberta. Ten se uchýlil pod biskupovu ochranu a později se velmistrovovi pomstil - zavraždil ho. Spolu s ním zabil i jistého hradního kaplana Johanna. Tento čin vyvolal vlnu pobouření a také pochyby o povahových kvalitách řádových rytířů. Za svoje skandální chování byl Wickbert odsouzen k smrti a novým velmistrem byl

¹⁴⁸ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 78-79.

¹⁴⁹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 273.

¹⁵⁰ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 79-80.

jmenován Volkwin. V tomto novém vůdci zároveň získal řád osobu, která zájmy a cíle řádu prosazovala mnohem energičtěji než jeho předchůdce Wenno. Na druhou stranu však mezi Volkwinem a samotným řádem vznikaly také různé rozepře, což se za Wenna nestávalo.¹⁵¹

Díky diplomatickému tahu řádu mečových rytířů z roku 1210, kdy dokázali uzavřít dohodu s polockým knížetem, se pro hanzovní obchodníky znovuotevřela cesta po řece Daugavě. To pomohlo Rize v rozkvětu a v přípravě k jejímu budoucímu zařazení mezi hanzovní města. Zároveň tento krok posílil vzájemné vazby mezi řádem a německými obchodníky.¹⁵² V tomto roce si také mečovní rytíři začali uvědomovat možné výhody, které by získali, kdyby hranice svých pozemků na řece Gauja dokázali posunout dále na sever podél jejího toku. Tak by totiž ke svému území připojili také části Estonska a rozšířili by tak svůj vliv. Biskup Albert si však uvědomoval riziko ze strany Rusů, kterým Estové odváděli daně, a také Dánů, kteří o oblast Estonska měli dávný zájem. Velmistra řádu však politické záležitosti příliš nezajímaly. Výboj na severní území nakonec řád uskutečnil bez biskupova svolení v době jeho nepřítomnosti, tím spíše, že chtěli uzavřít mírové dohody s místními kmeny v předstihu před biskupem.¹⁵³

Po svém návratu z návštěvy Říma na jaře roku 1211 využil biskup Albert svého nového oprávnění, které získal od papeže, totiž jmenovat a světit biskupy¹⁵⁴, a rozdělil území Livonska na čtyři biskupství. Ustanovil také čtyři biskupy, z nichž jeden měl rovněž pod dohledem Rigu po dobu Albertovy nepřítomnosti. Pravděpodobně doufal, že tito biskupové coby jeho zástupci budou schopni udržet řád a dění v Livonsku pod kontrolou. Kromě toho však papež Inocenc III. svým prohlášením ze 20. října 1210 přiřkl třetinu celého

¹⁵¹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 88-89.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 96-97.

¹⁵² BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 108.

¹⁵³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 100-101.

¹⁵⁴ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 29.

území Letů a Latgalů řádu. Na tomto území zůstávali mečovní rytíři stále v závislosti na biskupovi, což znamenalo jistou podobnost s uvedením do lenního vztahu, ale plnoprávný feudální vztah nastolen nebyl. Řád totiž nebyl biskupovi zavázán v ničem kromě obrany území. Pro lepší přehled jsou na tomto místě vypsány jednotlivé body, které papež onoho roku ustanovil mezi biskupem a řádem:

1. Řád mečových rytířů obdrží od biskupa jednu třetinu území Livů a Latgalů, aniž by měl vůči biskupovi povinnost jakékoli služby kromě ochrany země a církve proti pohanům.
2. Velmistr řádu slibuje poslušnost rižskému biskupovi.
3. Bratři a klerici, kteří se starají o duchovní blaho, neplatí biskupovi žádné desátky, ani žádné jiné poplatky; poddaní platí církvi desátky, ze kterých biskupovi náleží čtvrtá část, pokud sám nerozhodne jinak.
4. Řád má právo v případě, že v kostele spadajícím do jejich vlastnictví je volné místo, navrhnout biskupovi svého kandidáta, ale investitura zůstává biskupovi.
5. Během příležitostných návštěv biskupa vezme řád biskupa jedenkrát do řádového domu pod ochranou 20 koní a dvakrát ročně do fary.
6. Ze zemí, které jsou za hranicemi livského a latgalského území, neodvádí řád žádné poplatky.
7. Řádoví bratři sledují regule templářů, ale nejsou na nich nijak závislí a mají vlastní znaky.

8. Řádoví bratři mají pro sebe, svoje rodiny, z nichž pocházeli, a pro jedince, kteří si přejí být s nimi pohřbeni, volný hrob, ale musí splnit náboženská pravidla.¹⁵⁵

Roku 1211 získali řádoví rytíři ještě třetinu pevnosti Kokenhusen a přilehlé oblasti a hrad Ascheraden jim připadl dokonce celý. Dále získali třetinu pevnosti Holm a okolí. Takto se od nynějška dělilo dobyté území.¹⁵⁶

V rámci usnadnění diplomatických dohod s Rusy se biskup Albert rozhodl také pro sňatkovou politiku, když v roce 1212 domluvil svatbu svého bratra Theoderika s dcerou pskovského knížete Vladimira. Za to byl však později kníže vykázán a musel se uchýlit do Rigy ke své dceři a zeťovi.¹⁵⁷ Biskup Albert se stejného roku sešel také s knížetem polockým, který se nemohl smířit se ztrátou plátců tributu na mnoha místech Livonska a hrozil dokonce válkou. Nakonec se však dokázali také dohodnout, uzavřeli trvalý mír a zajistili tak bezpečné cesty i pro obchodníky.¹⁵⁸ Onoho roku ovšem došlo k povstání Livů proti řádu mečových rytířů. Ze zdrojů není jasně zřejmé, jak k tomu došlo, ale v kronice Jindřicha z Lotyšska najdeme zmínku o tom, že si Livové stěžovali na mečové rytíře, kteří jim měli údajně ukrást pole a několik včelích úlů.¹⁵⁹ Ačkoli se zřejmě jednalo o biskupovo území, nikoli o tu třetinu, která by patřila pod správu mečových rytířů, biskup se řádu zastal. To mezi Livy vyvolalo odpor ke křesťanům i jejich víře a začali proti nim připravovat plány. Biskup zahájil útok proti ohnisku nepokojů pevnosti Sattesele na břehu řeky Gauja. Po delším boji začali Livové s Albertem vyjednávat a uzavřeli mír, v němž se zavázali platit každoroční poplatky. Mečovní rytíři však také museli

¹⁵⁵ LECUB I, dok. č. 21, s. 6.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 113-116.

¹⁵⁶ LECUB I, dok. č. 23., s. 6-7.

¹⁵⁷ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 120.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 105.

¹⁵⁸ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 121-122.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 120.

¹⁵⁹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 123.

nahradit Livům jejich ztráty odpovídajícím obnosem.¹⁶⁰ Biskup Albert se v této epizodě poprvé zhostil role rozhodčího soudce.¹⁶¹

Dne 7. července 1212 vydal římskoněmecký císař Ota IV. prohlášení, kterým potvrdil papežovo rozhodnutí z října 1210, a přidělil do vlastnictví řádu mečových rytířů estonská území Ugandi a Sakala. Obě území však spadala nadále po rižskou diecézi a byla tak pod kontrolou biskupa.¹⁶² Vzhledem k událostem, které v Německu následovaly - smrt Otovy manželky a tažení budoucího římskoněmeckého císaře Fridricha II., se však mečovní rytíři museli se svými dalšími plány ohledně diplomatických aktivit obrátit přímo do Říma a také do Lundu. Konkrétně lundského arcibiskupa požádali, aby určil jednoho biskupa také pro jejich území získané právě v Estonsku. Tím se chtěli v této oblasti vymanit z vlivu rižského biskupa. Lundský arcibiskup v této žádosti zase vycítil možnost zajistit v Estonsku vliv pro dánského krále Waldemara.¹⁶³

V listopadu roku 1215 se biskup Albert odebral do Říma na čtvrtý lateránský koncil, kde se snažil posílit své postavení proti řádu mečových rytířů. Jednalo se mu zejména o potvrzení jeho postavení coby metropolitního představitele, oficiální uznání Livonska jakožto svaté země Panny Marie (odtud někdy používaný název Marienland) a také o nové posvěcení jeho pravidelných výprav v rámci hledání nových bojovníků pro pobaltskou misi. Ve všech těchto bodech byl biskup úspěšný. Méně štěstí měl na své zpáteční cestě u římskoněmeckého krále Fridricha, který pro biskupa měl v dané chvíli jen prázdné sliby.¹⁶⁴

V roce 1219 se do politické a diplomatické sféry Livonska zapojil rovněž vliv dánského království, když se král Waldemar rozhodl pomoci

¹⁶⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 123-124.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 121-124.

¹⁶¹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 126.

¹⁶² BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 128.

¹⁶³ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 130.

¹⁶⁴ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 155.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 138.

biskupovi a jeho rytířům s dobýváním Estonska. Dánský král doufal, že omezí rozšiřování livonského státu a zároveň získá nové území právě v Estonsku. Brzy se ukázalo, že plány biskupa a dánského krále nebudou jednomyslné. Waldemar hodlal celé Estonsko získat jako svoji sféru vlivu. Už 9. října dosáhl Waldemar papežského privilegia, že smí do své říše a církve začlenit všechna ta území, jejichž obyvatelé dokáže na svoje vlastní náklady a úsilí získat.¹⁶⁵ Velice brzy potom, co Waldemar získal kontrolu nad severní částí Estonska, se dostal do konfliktu s řádem i biskupem Albertem. Biskup totiž nesplnil slib, který králi dal v době, kdy potřeboval pomoc proti Rusům, totiž že přijme vrchní panství Dánska nad Rigou. Biskupovi se podařilo v tomto sporu zvítězit a své panství proti Waldemarovi ubránil.¹⁶⁶ Mečovní rytíři se však čím dál více přikláněli na stranu dánského krále, díky němuž pro ně do budoucna plynuly výhodnější podmínky. Coby vrchní vládce Estonska a Livonska by měl řížského biskupa pod svou plnou kontrolou a řádu by se snáze podnikaly další kroky ve snaze získat si autonomii pod přímým vedením papeže. Zároveň jejich území by se rychle zvětšilo na dvojnásobek oproti biskupovým pozemkům.¹⁶⁷ Biskup Albert se na podzim 1219 odebral opět do Říma, kde mu papež uznal jeho práva v Estonsku, Zemgalsku a dalších oblastech. Jeho největší přání, a to založit arcibiskupství v Rize a sám být prvním arcibiskupem, se mu nevyplnilo.¹⁶⁸ V této době lze najít také počátky určitých obchodních sporů. Poté, co proběhla blokáda přístavu Lübeck, začal Waldemar omezovat německé hanzovní obchodníky v pobaltském prostoru. Dokonce nechal zajmout několik obchodníků, kteří vstoupili na dánské území v Estonsku, a dlouhou dobu je odmítal propustit. Nepřál si volný hanzovní

¹⁶⁵ BENNINGHOVEN, *Der Orden der Schwertbrüder*. S 153-156.

¹⁶⁶ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 27-28.

¹⁶⁷ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 170.

¹⁶⁸ LECUB I, dok. č. 53, s. 12.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 167.

obchod v oblasti jeho vlivu, protože chtěl oslabit vliv Němců, k čemuž jako nejsnazší cestu viděl ve snížení finančních výnosů právě z tohoto obchodu.¹⁶⁹

V následujících letech probíhaly neustálé spory mezi řížským biskupem a dánským králem o vliv nad estonským územím. Biskup některá z dánských území, která Dánové také christianizovali, stále považoval za svá a vysílal do těchto míst vlastní kněze a rovněž vlastní jednotky. Například v roce 1220 se mečovní rytíři střetli s öselskými jednotkami, za což byly dánské posádky vděčné, ale stále zdůrazňovaly, že toto území je již pod správou dánského krále a veškeré zajatce a lup musejí rytíři předat do rukou Dánů. Kromě nich museli problémy s Dány řešit i řížští kněží, kteří v Sakale a dalších oblastech křtili místní obyvatele. Obrátili se dokonce na lundského arcibiskupa, kde vznesli žádost o povolení v těchto oblastech šířit víru, jelikož tato území byla dobyta livonskou armádou. Arcibiskup však prohlásil, že celé Estonsko patří dánskému králi bez ohledu nad to, kým bylo dobyto. Waldemar si k sobě následně povolal biskupa Alberta i mečové rytíře. Zatímco mečovní rytíři od Waldemara dostali do správy oblasti Sakaly a Ugandi, biskup nedorazil a byl z dělení území zcela vynechán. Mečovní rytíři byli nuceni se s biskupem později o získané oblasti podělit. Albert informoval o dohadách a problémech s Dány papeže a říšskoněmeckého císaře, ale ti se bohužel jeho potížím nemohli v té době věnovat, tudíž Albertovi nezbývalo než se Waldemarovi podřídit a kontrolu nad Estonskem mu přenechat.¹⁷⁰ Nejen dánská kontrola nad Estonskem, ale Waldemarova snaha o získání nadvlády i nad Livonskem se setkala s velmi silným nesouhlasem a protesty. Odpor vůči Dánům se donesl až k lundskému arcibiskupovi, který si uvědomoval, že v Estonsku je potřeba pomoc Rigy. Proto ubezpečoval řížského biskupa, že Livonsko bude zase samostatné, jakmile bude zaručena jednota mezi Dány a livonským státem.¹⁷¹

¹⁶⁹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 171.

¹⁷⁰ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 192-193.

¹⁷¹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 192.

Těchto sporů se pokusili pro své politické ambice využít rovněž Švédové, kteří vycítili příležitost získat si některé části Estonska pod vlastní vliv. Proto roku 1220 podnikli tažení a obsadili sakalskou pevnost Lehola. Jejich pokus o expanzi do Estonska však skončil naprostým neúspěchem, když na posádce pevnosti zaútočili Ōselané a pobili ji. Švédové pochopili, že v této oblasti úspěšní nebudou a od dalších pokusů nadobro upustili.¹⁷²

K onomu slibovanému návratu Livonska pod plnou kontrolu řížského biskupa došlo po těžkých bojích Waldemara s ōselskou armádou v roce 1222, kde by býval pravděpodobně prohrál, kdyby nezasáhli mečovní rytíři s německými vojáky. Nadvládu nad Estonskem si však nadále ponechával dánský král.¹⁷³ V onom roce s Rigou uzavřela mír ruská knížata, která k tomu donutila situace v jejich vlastní zemi. Na jejich území totiž vpadla obrovská armáda Tatarů a Rusové utrpěli veliké ztráty, které jim neumožnily zasahovat do událostí v Pobaltí.¹⁷⁴

Zhruba o rok později se celá situace v pobaltské oblasti naprosto změnila. Uprostřed druhého estonského povstání byl totiž v květnu 1223 dánský král i se svým malým synem zajat Jindřichem ze Schwerinu a několik dalších let byl držen v zajetí.¹⁷⁵ Poměrně dlouho trvalo, než se tato zpráva dostala až k řížskému biskupovi, každopádně na jaře roku 1224 bylo jasné, že dánská nadvláda nad Estonskem prakticky skončila. Ovšem zároveň se biskup nemohl oficiálně prohlásit majitelem těchto území, jelikož dle papežova prohlášení připadalo Estonsko stále k Dánsku.¹⁷⁶

¹⁷² *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 190-191.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S.

¹⁷³ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 206.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 175.

¹⁷⁴ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 205.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 177.

¹⁷⁵ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 180.

¹⁷⁶ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 187, 192.

Během povstání Estů přišel řád mečových rytířů o značné části svých území. Ztratili téměř třetinu oblastí, které jim byly darovány, a většina tamějších pevností byla také zničena.¹⁷⁷ Po potlačení povstání řád získal třetinu z estonských území a podíl na některých pevnostech z rukou estonského biskupa, který si je tím zavázal coby leníky.¹⁷⁸

Co se týkalo záležitostí s Estonskem, biskup Albert se obrátil na samotného papeže a požádal ho o pomoc s ujasněním rozdělení území. Žádal o vyslance, který by osobně dorazil do Livonska a zkontroloval mimo jiné i průběh christianizace v této oblasti. Na konci roku 1224 vyslyšel papež prosby Rigy o zásah do situace a jmenoval papežského legáta Viléma z Modeny coby zvláštního úředníka pro oblast od Pruska po Estonsko. Jak se později ukázalo, samotná kurie měla s územím své vlastní plány.¹⁷⁹ Papežský vyslanec byl potěšen rozšířením křesťanské víry v Livonsku a ihned poslal do Říma zprávu papeži. Projevil velký zájem o místní kmeny a chtěl procestovat celé území. Ve společnosti biskupů a proboštů se vydal do Treidenu, do oblasti Latgalů, do Ugandi a do pevností Odenpah nebo Fellin. Na mnoha místech vykonával osobně mše, žehnal obyvatelům, setkal se se zástupci Dánů i s mečovými rytíři v jejich hradech. V srpnu 1225 se pak vrátil opět do Rigy. Když se Vilém z Modeny dozvěděl o postupném vytlačování Dánů z Estonska, rozhodl, že veškeré přímořské oblasti Estonska mají být předány papežskému vyslanci. To znamenalo, že jeho prostřednictvím patřily pod přímou správu papeže. Vilém z Modeny měl za úkol jediný cíl - vytvořit z provincií severního Estonska nárazníkový stát, který oddělí Livonsko a dánské državy na severu Estonska tak, aby se tyto dvě země už nadále nedohadovaly o nadvládu nad tímto územím. Stejně tak toto opatření mělo zabránit dalším sporům o toto území i mezi biskupem a řádem.¹⁸⁰ V lednu 1226

¹⁷⁷ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 182.

¹⁷⁸ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 187-188.

¹⁷⁹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 192-193.

¹⁸⁰ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 205.

se legát vrátil zpět do severního Estonska, aby nad územím oficiálně převzal kontrolu jménem papeže a jmenoval své zástupce, kteří měli oblast spravovat po jeho návratu do Říma. Papež tímto krokem rovněž eliminoval Albertovy snahy podřídit estonského biskupa lundskému arcibiskupství. Nároky na pozemkové vlastnictví ve zbytku livonského státu upravil Vilém následovně. Rižský biskup, řád mečových rytířů a město Riga měli dostat každý po jedné třetině společně dobyté země. Tím papežský legát položil základy pozdějšího mocenského trojúhelníku, který mezi sebou soupeřil o vliv v zemi.¹⁸¹

Legátův nárazníkový stát na severu Estonska neměl dlouhého trvání. Jakmile bylo dokončeno podrobení severních estonských území dobytím ostrova Ösel, rozhořel se znovu spor o území. Řád mečových rytířů využil slábnoucí vliv dánského království a ještě roku 1227 obsadil severní část Estonska. Tím porušili rozdělení země dle ustanovení Viléma z Modeny a uměle vytvořené oddělení dánských držav a Livonska zmizelo.¹⁸²

V roce 1229 se utvořila právní základna pro dálkový obchod. Poskytla ji smlouva, kterou uzavřela města Riga, Lübeck, Brémy a další, jež byla zainteresována na obchodě s Ruskem, se smolenským knížetem Mstislavem Davidovičem. Tato smlouva otevírala volnou obchodní cestu po řece Daugavě a zaručovala hanzovním obchodníkům práva v Polocku, Vitebsku a Smolensku a naopak ruským obchodníkům až k ústí Daugavy a dále k Lübecku. Pobaltská města byla významným mezičlánkem obchodu s Ruskem a postupně se snažila své postavení zvýraznit a ostatní hanzovní kupce eliminovat.¹⁸³ To však nebyla nejdůležitější událost onoho roku. Tou se stalo úmrtí nejdůležitějšího člověka zdejší oblasti. Na počátku roku 1229, uprostřed bojů mečových rytířů

¹⁸¹ *The Chronicle of Henry of Livonia*. S. 230-235.; LECUB I, dok. č. 95, s. 23.; ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30.

¹⁸² ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 28.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 219-220.

¹⁸³ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 41.

v Kuronsku a Zemgalsku, přesně 17. ledna, zemřel biskup Albert. Jeho smrt znamenala odchod muže, který stál u zrodu livonského státu a zároveň jediného člověka, který byl schopen držet řád mečových rytířů alespoň zčásti pod kontrolou. Na jeho místo jmenoval papež Řehoř IX. papežského legáta Baldwina z Almy.¹⁸⁴ Byl to ten Baldwin, který hodlal uzavřít smlouvu s kurským vůdcem a který byl později z postu papežského legáta odvolán a nahrazen již známým Vilémem z Modeny. Vilém z Modeny se mezitím stal prvním kuronským biskupem a dohodl se s řádem na rozdělení území Kuronska kompromisem - řádu připadla třetina Kuronska a zbylé dvě třetiny se staly majetkem kuronského biskupství.¹⁸⁵

Kolem roku 1230 však v církevních kruzích již sílilo přesvědčení, že řád mečových rytířů je spíše na překážku. Baldwin došel k rozhodnutí, že je potřeba je potlačit, neboť jejich postup v severní oblasti Estonska, kde naprosto ignorovali nařízení předchozího legáta Viléma z Modeny a vytlačili Dány, opravdu přesáhl veškeré meze. Jeho tažení z let 1233 až 1234 proti mečovým rytířům však nedopadlo nejlépe. Navzdory pokynům svého velmistra rytíři Baldwina v bitvě zajali a povzbuzeni tímto úspěchem, podrobili si území, která dříve patřila biskupovi, a místní obchodníci se stali poddanými mečových rytířů. Řád si také nechával od zdejších obyvatel vyplácet peníze za údajně dřívější nepřátelství.¹⁸⁶ Zde se právě projevila chybějící pevná ruka biskupova, která dříve řád dokázala udržet v mezích.

Když se Baldwin po osvobození roku 1234 vrátil do Říma, předložil papeži zprávu o naprosto otřesných způsobech a činnosti mečových rytířů. Obvinil je z opovrhování římskou církví, smýšlení o sobě samých jakožto o nadřazených papeži a z mnoha dalších provinění. Mezi nimi uváděl kupříkladu najímání pohanů do bitev, vraždy několika set konvertitů, plenění

¹⁸⁴ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 259.

¹⁸⁵ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 304.

¹⁸⁶ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 297-298.

biskupského majetku, odvádění obyvatelstva do otroctví, bití mnichů v klášteře Dünamünde a podobně. Samotné škody na majetku byly vyčísleny na 40 500 marek, z toho 15 000 činily ztráty z bitvy u Dombergu.¹⁸⁷ Papež na tuto zprávu reagoval zahájením soudního procesu s mečovými rytíři a vyzval je, aby se v zimě na přelomu let 1235 a 1236 dostavili k němu a přednesli svoji obhajobu.¹⁸⁸

V Livonsku se mezitím velmistr řádu Volkwin začal obávat budoucnosti svého řádu a hledal vhodné řešení. Našel ho v již zmiňovaném řádu německých rytířů, kteří v Prusku prováděli tažení proti tamějším pohanům v podstatě stejným způsobem jako mečovní rytíři v Livonsku. Volkwin proto začal vyjednávat s jejich velmistrem Hermannem von Salza o sloučení obou řádů do jednoho mocného celku. Němečtí rytíři do Livonska vyslali své posly na inspekci. Výsledek inspekce nebyl pro mečové rytíře vůbec pozitivní. Poslové se o nich vyjádřili před německými rytíři v tom smyslu, že tento řád nestojí za to, aby se jím řád německých rytířů jakkoli zabýval. Po odebrání území už mečovní rytíři neměli co nabídnout. Přesto však byl roku 1236 svolán sněm v Marienburgu (nyní polský Malbork), který měl o připojení mečových rytířů definitivně rozhodnout. Konečné slovo bylo ponecháno velmistrově Hermannovi, ale ten ho podmínil rozhodnutím papeže. Řád německých rytířů měl totiž vlastních starostí dost. V oblasti Pruska začali působit potom, co byli vyhnáni z Uher za údajně podobně brutální jednání jako mečovní rytíři. Toto byl pro ně nový začátek a nemohli si dovolit nést zodpovědnost za činy mečových rytířů. Vzhledem k provinění mečových rytířů, která papež právě řešil, se však papežovo rozhodnutí oddálilo a jednání o sloučení se protáhlo.¹⁸⁹

¹⁸⁷ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 15.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 296.

¹⁸⁸ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 15-16., BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 307, 321-322.

¹⁸⁹ BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwertbrüder*. S. 308-310.

Po projednání soudního procesu s mečovými rytíři ve všech bodech byl vynesena rozsudek. Podle něho měl řád mečových rytířů uloupené pozemky v Estonsku vrátit papežskému legátovi a kromě toho uhradit veškeré škody způsobené boji, požadováním výkupného nebo ušlými příjmy. Takový trest však mečovní rytíři nebyli schopni unést. Znamenal by prakticky okamžité zrušení a zánik řádu. Jakmile přišli o svoje území, ztratili přísun peněz, tudíž ani neměli z čeho zaplatit. Nedlouho poté však už nebylo třeba vyžadovat výkon trestu ani rušit řád. Složitá situace se vyřešila v podstatě sama, ač dosti drasticky. Zisk Kuronska a Zemgalska totiž povzbudil mečové rytíře ve snaze dobýt také oblast Žmudi, která oddělovala mečové rytíře od pruských zemí německých rytířů, a přiblížit tak vlastní území k území řádu německých rytířů, čímž by se teoreticky usnadnilo připojení livonského řádu. Tento plán však nevyšel a Litevci mečové rytíře v bitvě u Sauly rozprášili.¹⁹⁰

Po porážce mečových rytířů vypuklo na mnoha místech Livonska obrovské povstání. Mezi prvními kmeny, které se vzbouřily, byli Kurové, Zemgalci a Öselané, tedy kmeny, které vzdorovaly christianizaci nejvíce. Obyvatelstvo se začalo navracet ke svému pohanskému způsobu života a obnovovala se víra ve staré bohy.¹⁹¹ Zbylí mečovní rytíři už neměli šanci povstalce porazit. Osud celého těžce vybojovaného Livonska visel na vlásku.

¹⁹⁰ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 16.; BENNINGHOVEN. *Der Orden der Schwerbrüder*. S. 324.; LECUB I, dok. č. 168, s. 42.

¹⁹¹ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30.

9 Zánik řádu a následná správa panství

Po porážce řádu mečových rytířů hrozilo nebezpečí, že Livonsko bude pro křesťany ztraceno, zanikne a území se opět zmocní pohané a Rusové. Jako jediné řešení se nabízelo co nejrychlejší spojení zbytků řádu s řádem německých rytířů, s čímž velice ochotně souhlasili také duchovní v Livonsku. Nyní už velmistr německých rytířů Hermann von Salza nemohl dále váhat. Jak velmistr, tak livonské duchovenstvo naléhali na papeže Řehoře IX., aby ke sloučení dal svůj souhlas. Dne 13. května 1237 byla uzavřena smlouva ve Viterbu, která sloučila řád mečových rytířů v jeden celek s řádem německých rytířů. Mečovní rytíři jako takoví tímto krokem zanikli, ale uhájili si autonomní postavení v rámci řádu německých rytířů alespoň tak, že měli právo volit si vlastního mistra, který byl podřízen velmistroví německých rytířů. V dalších letech byli známi jako Livonská větev řádu německých rytířů. Přestali být pod pravomocí řížského biskupa a byli podřízeni velmistroví. Také postavení řížského biskupa se změnilo. Ten byl pod přímou pravomocí Říma.¹⁹² Veškeré majetky, které řádu mečových rytířů nebyly rozsudkem odejmuty, byly převedeny do vlastnictví řádu německých rytířů. To se netýkalo jen území, ale především řádových hradů.

Začlenění mečových rytířů bylo rozhodujícím momentem pro livonskou křížovou výpravu. Doposud byla centrem výpravy Riga a Livonsko jako celek. Teď však ztratily význam a strategie řádu se změnila na podporu německých rytířů v Prusku. Rytíři, kteří přežili porážku u Sauly, se nikdy nesmířili se ztrátou důležitosti Livonska a jeho nynějším druhotným významem. Protestovali proti smlouvě ve Stensby, která vrátila Estonsko dánskému králi. Tento krok však němečtí rytíři považovali za nutný pro zajištění spojenců pro expanzi na východ. Východní expanze se nakonec nepovedla a řád se

¹⁹² ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 31.; TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 17.

raději zaměřil na dobývání stále neklidné jižní hranice s Kuronskem a Zemgalskem, stavění a rozšiřování hradů a upevňování vlády.¹⁹³

Prvním úkolem "nového" řádu bylo uklidnění situace v Livonsku, tedy potlačení povstání místních kmenů. Dá se říci, že jim v tom napomohl dánský král Waldemar, tou dobou již propuštěný ze svého zajetí, který si v nastalém zmatku zabral nazpět severní oblast Estonska. Tato územní změna byla následně roku 1238 potvrzena smlouvou ve Stensby.¹⁹⁴ Díky menšímu území měli livonští rytíři o něco snadnější práci při potlačení vzbouřenců, tudíž do roku 1240 byli schopni nastolit klid.

Po splnění tohoto hlavního úkolu se livonští rytíři zapojili do dalších řádových aktivit. Zúčastnili se tažení proti Novgorodu, které však prohráli. Proti nim totiž stál Alexandr Něvský ve slavné "bitvě na ledu" na zamrzlém Čudském jezeře (Peipus), od něhož utrpěli porážku opravdu drtivou. Expanze na východ se ukázala jako nemožná a od dalších pokusů bylo upuštěno.¹⁹⁵

Livonští rytíři přesunuli svoji pozornost na jižní hranici, a to ze stejného důvodu jako kdysi velmistr Volkwin - zemgalská a žmud'ská oblast stále oddělovaly livonskou oblast od území německých rytířů v Prusku. Zdejší pohané však byli pořád stejně odhodlaní tento průchod udržet pro rytíře uzavřený a boje o toto území trvaly řadu let. Odpor zemgalských kmenů se podařilo definitivně zlomit až roku 1290 v důsledku jejich vlastní taktické chyby, když zaútočili daleko na sever a vlastní území nechali bez obrany. Tak bylo dokončeno dobývání Livonska, tedy 90 let poté, co se toho stejného cíle pokoušel dosáhnout biskup Albert.¹⁹⁶

Dalším cílem jejich výbojů se stala Žmud', poslední překážka v propojení obou řádových oblastí. Hranice mezi územím livonského řádu

¹⁹³ *The Livonian Rhymed Chronicle*. S. xvii.

¹⁹⁴ KALA. *The Incorporation of the Northern Baltic Lands*. S. 11.

¹⁹⁵ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 17.

¹⁹⁶ TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 18-20.

a Žmudí se v následujících letech často posouvala, ale nikdy nezmizela. Dnes je to hranice mezi moderním Lotyšskem a Litvou a zároveň je to linie, kterou livonští rytíři nedokázali překonat, a navždy se u ní jejich rozpínavost zastavila.

V roce 1525, po přijetí luteránské reformace posledním pruským velmistrem řádu Albrechtem Braniborským, došlo k opětovnému osamostatnění livonských rytířů. Když ale roku 1561 zaniklo Livonsko, byl řád posledním mistrem Gotthardem Kettlerem rozpuštěn a s konečnou platností zrušen Vilenskou smlouvou. Na jeho území vzniklo vévodství kuronské coby litevské léno, jehož prvním vévodou se stal právě Kettler.¹⁹⁷

¹⁹⁷ ŠVEC; MACURA; ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. S. 30-31.; TURNBULL. *Hrady řádu německých rytířů 2*. S. 15-17.

10 Závěr

Úkolem této práce bylo popsat řád mečových rytířů a přiblížit vývoj jejich řádového panství. Jak vyplývá z předchozích stránek, nebyl to úkol nikterak snadný. Historických pramenů ze zkoumaného období a zejména území je poměrně málo. Narativními prameny jsou pouze *Livonská rýmovaná kronika* a *Kronika Jindřicha z Lotyšska*. Obě jmenovaná díla jsou určitým způsobem zkreslena, neboť zatímco autorem rýmované kroniky byl zřejmě válečník, Jindřich byl knězem ve službách křesťanské církve. Jejich pohledy na průběh událostí se tudíž v některých ohledech mohou poněkud rozcházet a musí být chápány jako jedny z mnoha možných úhlů pohledu. Kdyby tehdejší obyvatelstvo Livonska bylo gramotné a vedlo podobné kroniky, je vysoce pravděpodobné, že bychom se o historii christianizace a podrobování pobaltského území dočetli informace veskrze odlišného charakteru. Přesto se tato práce snaží svých cílů dosáhnout co nejlépe a tamější situaci popisuje co možná nejkomplexněji. Podrobně popisuje vývoj řádového panství na pozadí jednotlivých bitev a konfliktů a následně rozebírá různé politické, diplomatické a lenní spory, ke kterým na území docházelo v důsledku vytvoření mocenského trojúhelníku.

Historie řádu mečových rytířů vyvolává silné dojmy. Přesto, jak malý počet členů tento řád měl po celou dobu své existence, dokázal si podrobit neobyčejně rozsáhlé území. Poradili si s obtížnými podmínkami neznámého prostředí a dokonale se přizpůsobili. Projevili výtečnou schopnost plně využít své výhody vyspělejších metod boje, bojových strojů, lepší výzbroje. Stejně tak jejich opevněné kamenné hrady byly pro místní kmeny naprostou novinkou, proti které neměly valné šance. Mečovní rytíři se ukázali být i šikovnými taktiky. Bohužel okolnosti jejich doby jim však nepřály a odsoudily je k neslavnému konci a téměř k zapomnění. Výše zmiňované prameny však navždy zachytily všechny slavné činy, jichž řád mečových rytířů dosáhl, a předaly nám je až do dnešních dnů.

I přesto (nebo možná právě proto) že řád mečových rytířů na tomto území existoval pouhých 34 let, je historie řádu velmi zajímavá a překvapivě bohatá. Nemůže se jim odepřít, že právě díky jejich činnosti a vlivu v této oblasti se zde zakořenily nesmazatelné otisky křesťanského světa a zejména germanizace. Přestože v následujících staletích získalo nadvládu nad Pobaltím Švédsko a posléze Rusko, horní vrstva Němců v pobaltských zemích setrvala a podílela se také na rozvoji místních obchodních center, jako je Riga nebo Tallinn. Odkaz řádu mečových rytířů tak žije v Pobaltí prakticky dodnes, osm set let poté, co Jindřich psal svoji kroniku.

11 Literatura

Prameny

Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd. I., 1093-1300, VON BUNGE, Friedrich Georg (ed.), Reval, 1853.

Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd. III., Nachträge zu Band I u. II., VON BUNGE, Friedrich Georg (ed.), Reval, 1857.

The Chronicle of Henry of Livonia. BRUNDAGE, James A. (ed.), Madison, University of Wisconsin Press, 1961.

The Livonian Rhymed Chronicle. SMITH, Jerry; URBAN, William L. (ed.), Indiana University, 1977. ISBN 87750-213-7.

Sekundární literatura

ARNOLD, Udo. *Livland als Glied des Duetschen Ordens in der Epoche Wolters von Plettenburg.* In: *Wolter von Plettenburg: der Grösste Ordenmeister Livlands.* Lüneburg, Nordostdeutsches Kulturwerk, 1985.

BENNINGHOVEN, Friedrich. *Der Orden der Schwertbrüder.* Köln, Böhlau Verlag, 1965.

BOGDAN, Henry. *Řád německých rytířů.* Praha, Garamond, 2009. ISBN 978-80-7407-063-1.

CHRISTIANSEN, Eric: *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525.* Penguin Group, USA, 1998. ISBN 9780140266535.

FRUCHT, Richard C. *Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture.* ABC-CLIO, 2005. ISBN 1-57607-800-0.

Geschichte der Deutschbaltischen Geschichtsschreibung. VON RAUCH, Georg (ed.). Köln, BöhlauVerlag, 1986.

HONZÁK, František; PEČENKA, Marek; VLČKOVÁ, Jitka. *Evropa v proměnách staletí*. Libri, 1995. ISBN 80-85983-00-1.

JOHANSEN, Paul. *Die Chronik als Biographie: Heinrich von Lettlands Lebensgang und Weltanschauung*. In *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1953, s. 1-25.

KALA, Tiina. *The Incorporation of the Northern Baltic Lands into the Western Christian World*. In: *Crusade and Conversion on the Baltic Frontier 1150-1500*. Farnham, Ashgate, 2001. ISBN 978-0-7546-0325-2, s. 3-20.

MILITZER, Klaus. *Die Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens. Eine Einführung in die Möglichkeiten und Grenzen der Auswertung des Ritterbrüderkatalogs*. In: *Ritterbrüder im Livländischen Zweig des Deutschen Ordens*. Köln, Böhlau Verlag, 1993. ISBN 3-412-06593-5, s. 11-70.

MILITZER, Klaus. *Katalog der Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens unter Einschluß der Schwertbrüder*. In: *Ritterbrüder im Livländischen Zweig des Deutschen Ordens*. Köln, Böhlau Verlag, 1993. ISBN 3-412-06593-5, s. 71-748.

MISĀNS, Ilgvars. *Středověké Livonsko: řád, města, venkovské obyvatelstvo*. In *Svět tajemných Baltů*. Brno, Moravské zemské muzeum, 2013. ISBN 978-80-7028-414-8, s. 117-124.

NICOLLE, David. *Řád německých rytířů: 1190-1561*. Brno, Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2581-6.

NIELSEN, Torben K.: *Sterile Monsters? Russians and the Orthodox Church in the Chronicle of Henry of Livonia*. In: *The Clash of Cultures on the Medieval Baltic Frontier*. Farnham, Ashgate, 2009. ISBN 978-0-7546-6483-3, s. 227-252.

O'CONNOR, Kevin. *The History of the Baltic States*. Westport, Greenwood Press, 2003. ISBN 0-313-3235-0.

SELART, Anti. *Livland und die Rus im 13. Jahrhundert*. Köln, Böhlau Verlag, 2007, ISBN 978-3-412-16006-7.

ŠVEC, Luboš; MACURA, Vladimír; ŠTOL, Pavel.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha, Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-154-9.

TUULSE, Armin. *Die Burgen in Estland und Lettland*. Dorpat, 1942.

TURNBULL, Stephen. *Hrady Řádu německých rytířů 2: kamenné hrady v Lotyšsku a Estonsku 1185-1560*. Praha, Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3412-5.

URBAN, William L. *Livonian Crusade*. Lithuanian Research and Studies Center, 2004. ISBN 0-929700-45-7.

VON SIVERS, Jegór. *Wenden, seine Vergangenheit und Gegenwart. Ein Beitrag zur Geschichte Livlands*. Nicolai Kymmell, Riga, 1857. Nachdruck: v. Hirschheydt, Hannover-Döhren, 1975. ISBN 3-7777-0852-6.

Internetové zdroje

ANGERMANN, Norbert. *Friedrich Benninghoven*. In: *Baltische Historische Kommission* [online]. [cit. 2017-08-23]. Dostupné z: <https://www.balt-hiko.de/mitglieder/nachrufe/friedrich-benninghoven/>.

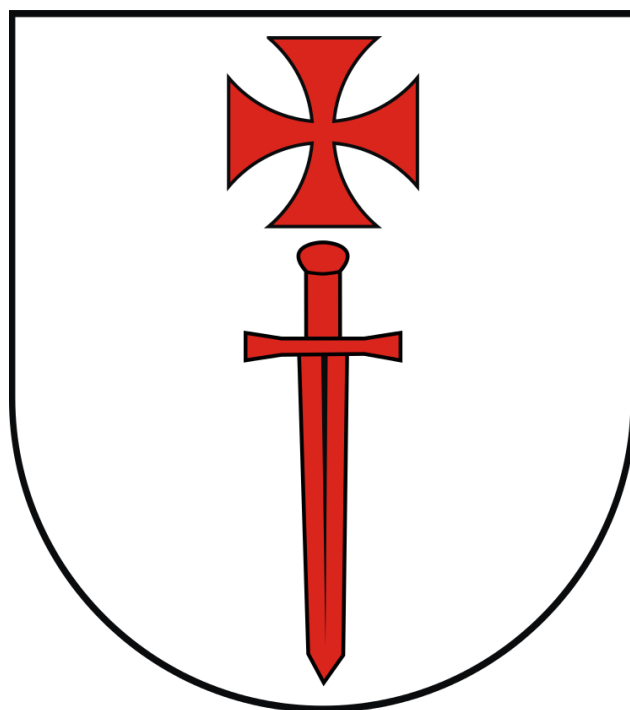
12 Seznam příloh

1. Znak řádu mečových rytířů (zdroj: Dějiny Lotyšska. Velvyslanectví Lotyšské republiky v České republice [online]. [cit. 2017-07-03]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/dejiny-lotysska>)
2. Oděv a výzbroj mečových rytířů (zdroj: Dějiny Lotyšska. Velvyslanectví Lotyšské republiky v České republice [online]. [cit. 2017-07-03]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/dejiny-lotysska>)
3. Pečeť biskupa Alberta z roku 1225 (zdroj: Dějiny Lotyšska. Velvyslanectví Lotyšské republiky v České republice [online]. [cit. 2017-07-03]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/dejiny-lotysska>)
4. Pečeť řádu mečových rytířů z roku 1226 (zdroj: BENNINGHOVEN, Friedrich. *Der Orden der Schwertbrüder*. Köln, Böhlau Verlag, 1965.)
5. Pečeť papežského legáta Bernarda z Aulne (zdroj: BENNINGHOVEN, Friedrich. *Der Orden der Schwertbrüder*. Köln, Böhlau Verlag, 1965.)
6. Mapa Livonska s vyznačením hradů a kmenových území (zdroj: CHRISTIANSEN, Eric: *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*. Penguin Group, USA, 1998. ISBN 9780140266535.)
7. Mapa Livonska s vyznačením místních kmenů (zdroj: BRUNDAGE, James A. *The Chronicle of Henry of Livonia*. Madison, University of Wisconsin Press, 1961.)
8. Rekonstrukce bitvy u Treidenu roku 1211 (zdroj: BENNINGHOVEN, Friedrich. *Der Orden der Schwertbrüder*. Köln, Böhlau Verlag, 1965.)
9. Malba znázorňující bitvu u Saule (zdroj: TURNBULL, Stephen. *Hrady Řádu německých rytířů 2: kamenné hrady v Lotyšsku a Estonsku 1185-1560*. Praha, Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3412-5.)

10. Půdorys hradu Segewold (zdroj: BENNINGHOVEN, Friedrich. *Der Orden der Schwertbrüder*. Köln, Böhlau Verlag, 1965.)
11. Nákres hradu Treiden (zdroj: TURNBULL, Stephen. *Hrady Řádu německých rytířů 2: kamenné hrady v Lotyšsku a Estonsku 1185-1560*. Praha, Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3412-5.)
12. Fotografie hradu Treiden (zdroj: Turaida Medieval Castle. VirtualRiga [online]. [cit. 2017-07-03]. Dostupné z: <http://www.virtualriga.com/tours-and-activities/turaida-medieval-castle/>)
13. Fotografie hradu Segewold (zdroj: archiv pana Toms Dzerve)
14. Fotografie hradu Wenden (zdroj: Lotyšsko: Pečlivě střežená svoboda. 100+1 zahraniční zajímavost [online]. 2013 [cit. 2017-07-03]. Dostupné z: <http://www.stoplusjednicka.cz/lotyssko-peclive-strezena-svoboda>)

13 Přílohy

1.

2.

3.

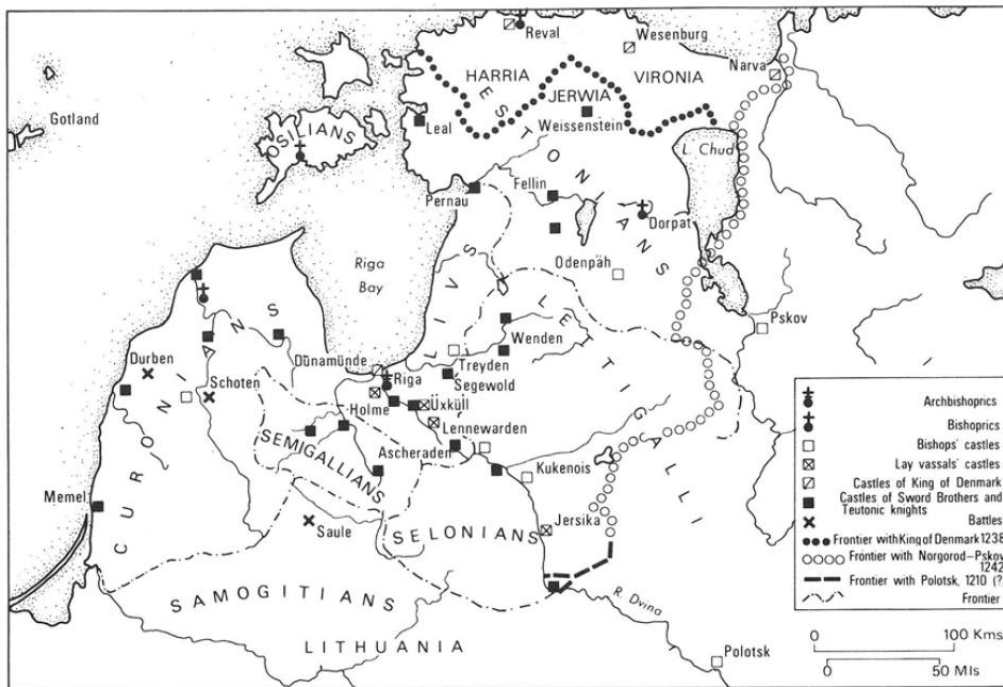
4.

5.

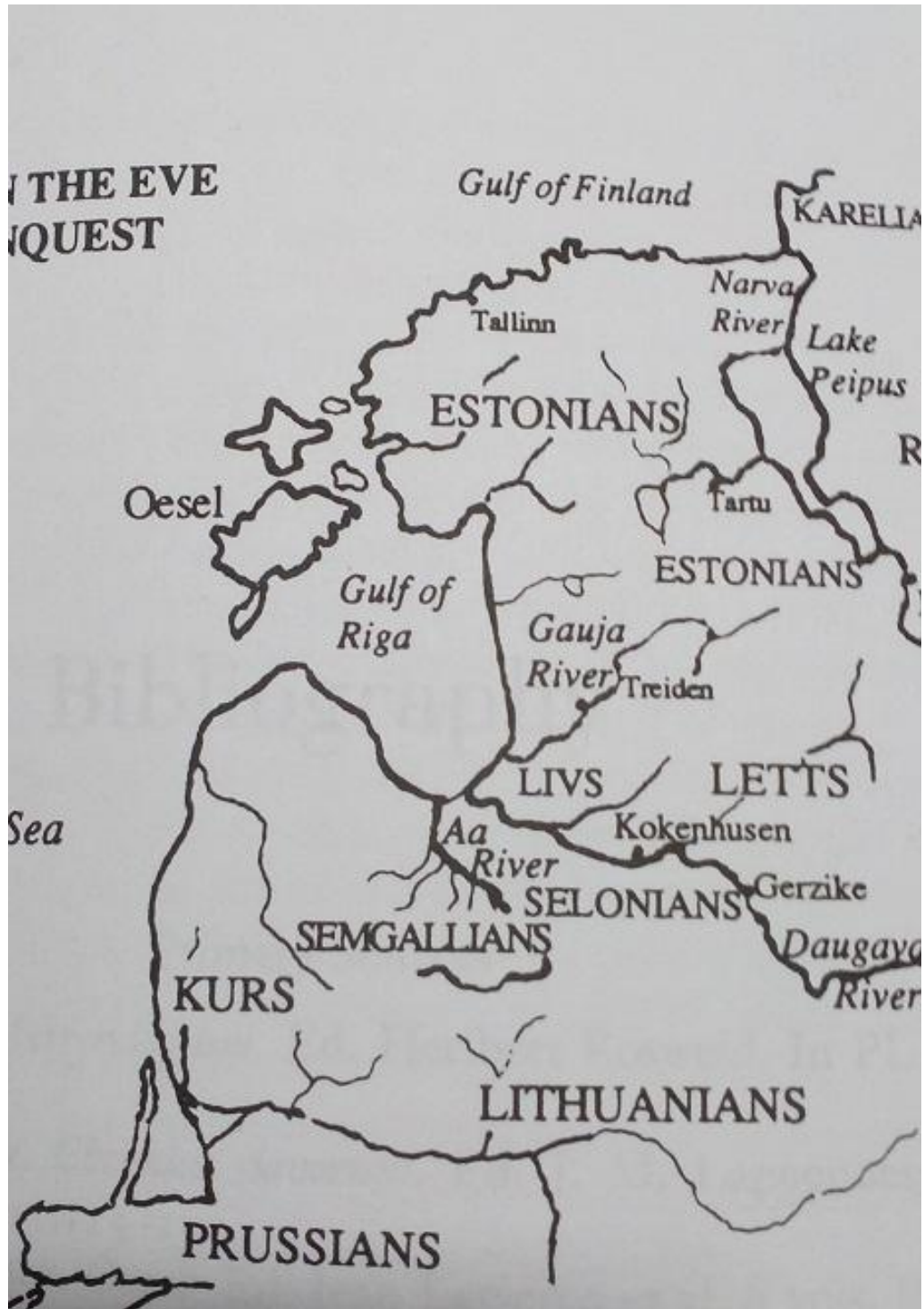

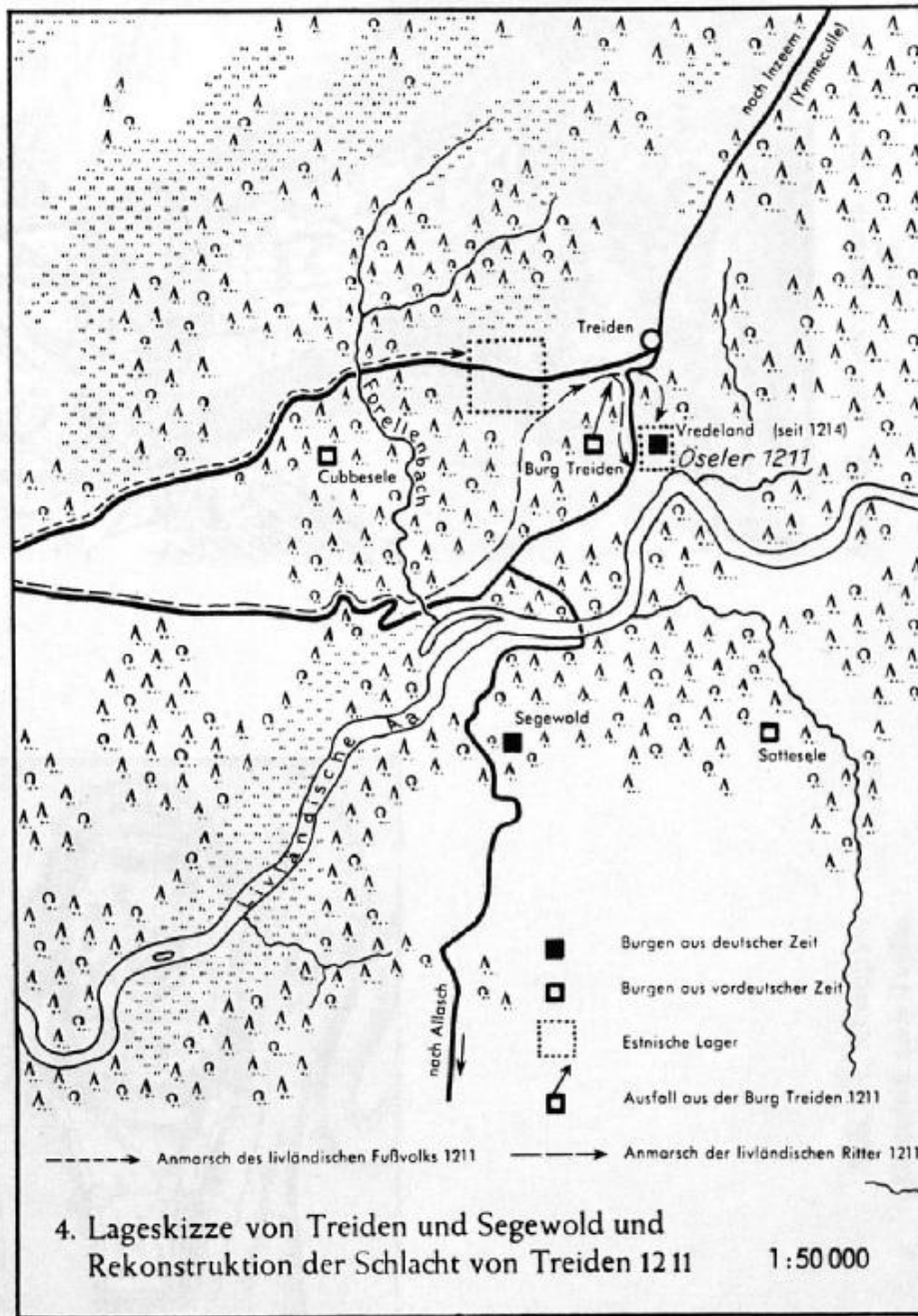
6.

MAP 3 The Livonian and Estonian Crusades, 1198-1290

7.

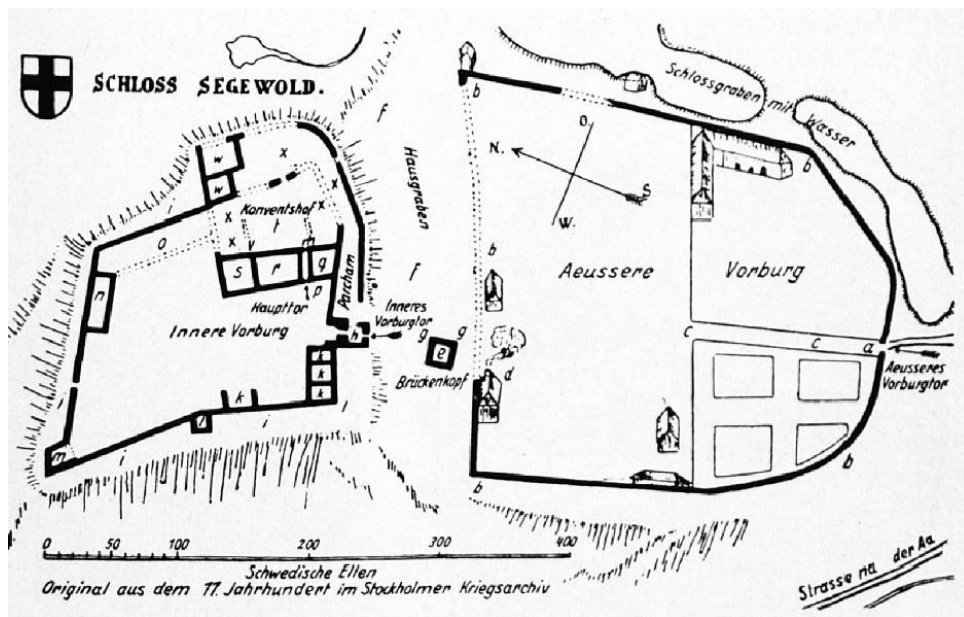

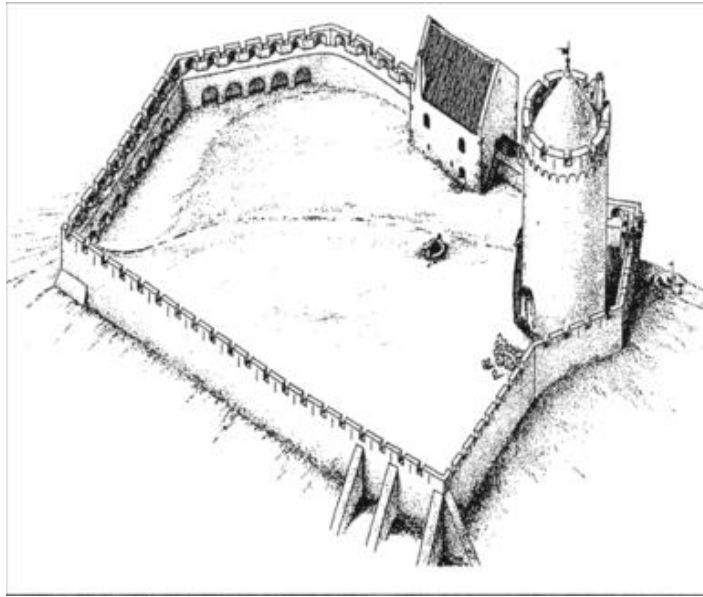
9.

10.

11.

12.

13.

14.

